

BAROČNA LEPOTICA NA BUKOVEM GRIČU

BAROČNA LEPOTICA NA BUKOVEM GRIČU

Dopolnjena in prenovljena izdaja

Izdala in založila

Društvo Tun'ški glas, zanj Milena Erbežnik Klanšek

Župnija Tunjice, zanjo Luka Demšar

Urednica

Milena Erbežnik Klanšek

Avtorji besedil

Barbara Klanšek, Milena Erbežnik Klanšek, Anže Slana, Olga Stele,

Matej Stele, Ivan Nograšek

Pregled besedila

Marjeta Humar

Fotografija

Matjaž Sedušak, Barbara Klanšek (str. 25, 76), Matej Stele (str. 63),

Primož Hieng (str. 13, 69, zadnja stran ovitka), stare fotografije so last

krajanov, pisma Petra Pavla Glavarja Jožefu Tomlju (str. 20, 22, 23)

Oblikovanje in prelom

Peter Mikac

Tisk

StudioPrint

Naklada

500 izvodov

Izid knjige so omogočili

Društvo Tun'ški glas, Župnija Tunjice, Občina Kamnik

Slika na naslovnici

Cerkev sv. Ane v Tunjicah

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

726:27-523.42(497.4Tunjice) (036)

BAROČNA lepota na Bukovem griču / [urednica Milena Erbežnik Klanšek ; fotografija Matjaž Sedušak ... et al.]. - Dopolnjena in prenovljena izd. - Tunjice : Društvo Tun'ški glas : Župnija, 2019

ISBN 978-961-290-369-5

1. Erbežnik Klanšek, Milena

COBISS.SI-ID 300837888

BAROČNA LEPOTICA NA BUKOVEM GRIČU

Tunjice, 2019

Pred vami je prenovljena in dopolnjena izdaja knjige *Baročna lepota na Bukovem griču*. V njej so zapisana nova dognanja o naši cerkvi in njeni zgodovini. Objavljamo tudi dopolnjeno kroniko Tunjic in okoliških krajev. V njej so zapisani dogodki, ki so se dogodili od prejšnje izdaje knjige.

Prva izdaja, pred sedmimi leti, je bila izdana v spomin in počastitev 250-letnice postavitve temeljnega kamna cerkve sv. Ane v Tunjicah. Njegov blagoslov in naznanitev pričetka gradnje današnje baročne cerkve je opravil Peter Pavel Glavar, takratni komendski župnik. Tunjice so spadale pod njegovo okrilje.

Knjiga zajema veliko zanimivih podatkov in dejstev. Kronološko si sledi opis zgodovine kraja, predhodnice današnje cerkve, priljubljene romarske gotske cerkvice sv. Ane, ki je stala na istem kraju kot današnja baročna lepota. Pred nazornim umetnostnozgodovinskim opisom današnje cerkve nas beseda vodi skozi življenje in delo Petra Pavla Glavarja ter njegovega domnevnega očeta Petra Jakoba barona de Testaferrata, malteškega viteza.

Opis cerkvene zgodovine od 18., 19., 20. do 21. stoletja nakazuje njeno bogato delovanje. Podrobneje so predstavljene Križmanove orgle in štirje zvonovi. *Baročna lepotica na Bukovem griču* se zaključi s pregledom duhovnikov, ki so v Tunjicah opravljali dušnopastirsko delo, in s seznamom tunjiških novomašnikov, redovnic, cerkovnikov in organistov. Knjiga obsega veliko zanimivih podatkov o Tunjicah in okoliških krajih. Letos je bila najdena tudi letnica, kdaj je bila naša cerkev posvečena. Ta se je iskala vrsto let.

Vsem avtorjem, ki so z vloženim znanjem, srčnostjo in ljubeznijo pisali in ažurirali besedila za objavo v *Baročni lepotici na Bukovem griču*, gre zahvala za njihov trud pri nastajanju knjige, ki bo ostala trajen dokument o zgodovini tunjiške fare. Hvala Marjeti Humar za jezikovni pregled besedila in vsebinskim pregledovalcem Metodi Kemperl, Francetu Martinu Dolinarju in Franciju Seničarju.

Milena Erbežnik Klanšek

Tunjice, na dan sv. Ane leta 2019

Minevajo leta ...

*Prihajajo novi ljudje, nove duše, novi verniki in novi romarji ...
Svet se spreminja, se krepi in modernizira, a vendar bistvo lju-
di še vedno ostaja isto ...*

Vera v ljubezen ...

Pisalo se je leto 1762 ...

Baročna lepotica, cerkev sv. Ane, stoji na vrhu Bukovega griča in predstavlja pomembno slovensko umetnostno dediščino. Pobudnik za njeno gradnjo je bil pred več kot 250 leti kopenski župnik Peter Pavel Glavar, ki je 2. maja leta 1762 blagoslovil temeljni kamen in naznanil začetek zidanja današnje sakralne stavbe. O dnevu slovesne blagoslovitve priča ohranjen zapis vsebine listine, ki je bila skupaj z relikvijami dveh mučencev vzdana v temeljni kamen.

»V večno čast božjo in slavo sv. Ane, čudodelnice v Tunjicah, je blagoslovil vogelni kamen novograjene cerkve in vložil vanj relikvije svetih mučencev Jukundina in Kolumbana, prinešenih iz rimskih katakomb sv. Cirijaka, prevzvišeni in preučeni gospod Peter Pavel Glavar, apostolski protonator in župnik Komende sv. Petra, malteškega reda, ko je izpolnil 41. leto, 2. maja na tretjo povelikonočno nedeljo 1762.«¹

Romarska cerkev, ki je bila dokončana štiri leta kasneje, je posvečena sv. Ani, priprošnjici za zakon, srečen porod in otroke. 23. avgusta 1835 jo je posvetil škof Wolf, ki je v svojem vizitacijskem poročilu zapisal, da so bile ob tej priložnosti v glavni oltar vzdane relikvije mučencev sv. Faustina, sv. Urbana in sv. Katarine.²

V svoji več kot 250-letni zgodovini je baročna lepotica doživela in preživela marsikaj. A velika noč je tista, ki tunjiškim faranom budi mnoge spomine, prijetne in tudi tiste, ki so se z grenkim priokusom za vedno zapisali v zgodovino. Ljubljanski

1 Po Palčič 1995: 9.

2 Vizitacijski zapisnik škofa Wolfa, v: NŠAL 14, ŠAL, Vizitacije, šk. 9.

velikonočni potres leta 1895 in velikonočni požar leta 1929 sta cerkev poškodovala, ljudi pa združila v dobroti, solidarnosti, medsebojni pomoči in veri. Verniki so ob spominu na prednike, ki so z ljubeznijo gradili cerkev, z gorečnostjo in predanostjo poskrbeli, da bodo njeno lepoto občudovali tudi prihodnji rodovi. Medsebojno sodelovanje jih je privedlo do organiziranja dveh društev, ki sta v krajevni skupnosti še vedno dejavni – leta 1897, dve leti po potresu, je bilo ustanovljeno Društvo skupne pomoči Tunjice, ki krajanom nudi pomoč ob naravnih nesrečah, ki prizadenejo gospodarska poslopja, leta 1939 pa je bilo uradno ustanovljeno še Gasilsko društvo Tunjice.³

Cerkev sv. Ane v Tunjicah je postala samostojna župnijska cerkev šele leta 1875, čeprav se prvotna gotska romarska cerkvica, ki je na istem mestu na vrhu hriba stala pred njo, v pisnih virih omenja že leta 1510.⁴ V letih je bila zgradba deležna mnogih obnov, prenov in restavratorskih posegov. Kljub svoji umetniški vrednosti pa je danes cerkev zaščitena le kot kulturna dediščina in je vpisana v Register nepremične kulturne dediščine.

Tunjice

Župnija Tunjice leži v severozahodnem delu občine Kamnik, le tri kilometre od njenega istoimenskega središča. Pod vrhovi kamniških planin in gora se razprostira v idilični pokrajini gričev, dolin, pašnikov ter gozdov. Ob glavni poti, ki iz Kamnika vodi proti Tunjicam in Lanišam, se strnjeno vijejo hiše in danes redka gospodarska poslopja, več domačij in kmetij pa je posejanih po devet kvadratnih kilometrov velikem ozemlju krajevne skupnosti Tunjice, ki obsega istoimensko naselje Tunjice ter vasi Tunjiška Mlaka, Laniše in del Košiš. Po zadnjem štetju prebivalstva leta 2002 naj bi v krajevni skupnosti, ki je del občine Kamnik, prebivalo več kot 700 ljudi, največ v naselju Tunjiška Mlaka.⁵

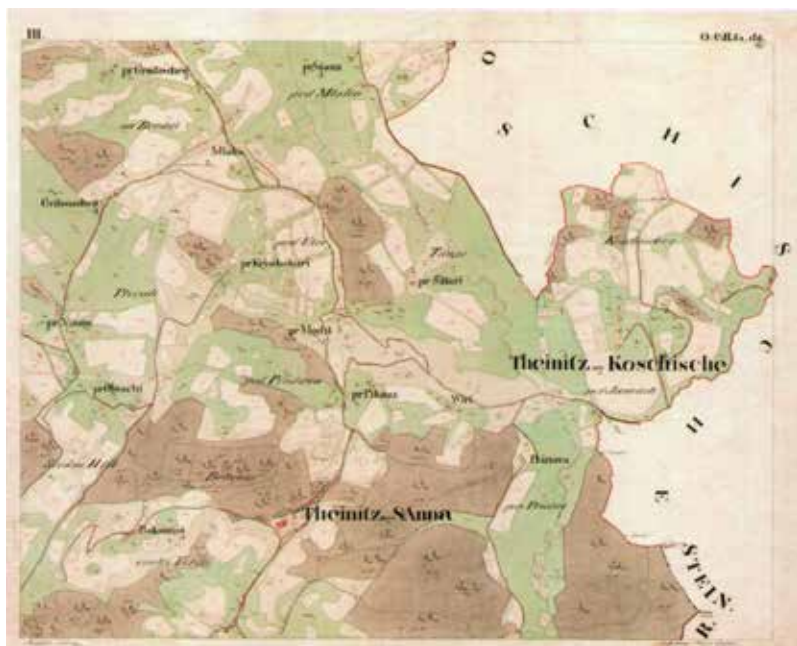
3 Palčič 1995: 19–20, 113, 122.

4 Po Höfler 2017: 74.

5 Statistični urad Republike Slovenije: Popis prebivalstva 2002, internetni vir.

Področje Tunjic je bilo domnevno poseljeno že v rimski dobi, o čemer pričajo rimski zlatniki iz 5. stoletja, ki so jih našli v bližini tunjiške cerkve leta 1842. Tod mimo je verjetno vodila rimska pot ali cesta, ki je kraje mnogo kasneje povezovala s Komendo.⁶ Prva omemba Tunjic, ki so se nemško imenovala *Theinitz* oz. *Tainiz*, je v dokumentih zavedena 20. aprila 1306.⁷

Vitez Bernard iz Loke, gradiščan na Starem gradu v Kamniku, je tega leta benediktincem v Gornjem Gradu prodal dve kmetiji »v mali dobravi pri Tunjici«, pri čemer gre verjetno za Komendsko ali Cerkljansko Dobravo. Samostan je šest let kasneje v Tunjicah kupil še dve kmetiji s kmetoma Petrom in Prodanom.⁸

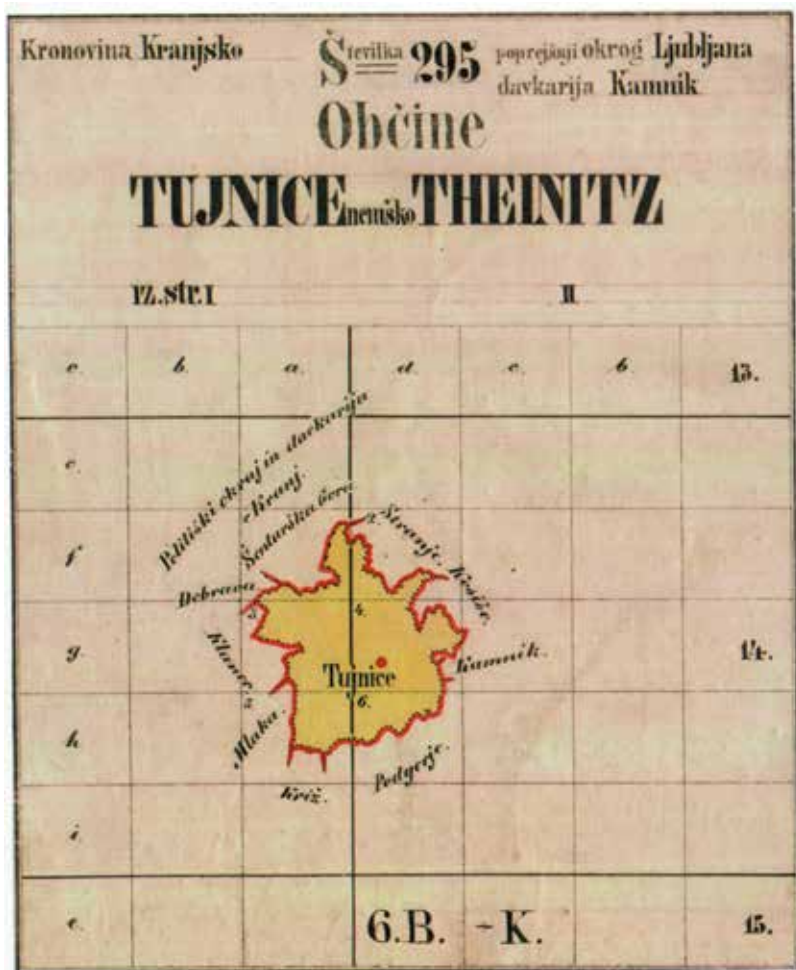

Franciscejski kataster iz leta 1826

Vir: Arhiv Republike Slovenije, SI AS 176 Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Tunjice L 295, karta L 295A03

-
- 6 Palčič 1995: 7.
 7 Po Höfler 2017: 74.
 8 Po Otorepec 1985: 36.

Bližnji Vinski Vrh se z nemškim imenom *Weinperg* omenja leta 1345, ko je vdova Marjeta iz Kamnika za dušni blagor pokojnega moža Mekinjam poklonila kmetijo »v Tunjici v Vinskem Vrh« skupaj s kmetom Janezom. Leta 1352 se nato za neko kmetijo navaja, da leži »v Tunjici ob cesti«, osem let kasneje pa za drugo, da je »v Tunjici v pomirju Kamnika« kmetoval Juri, zet Radovana, pred njim pa Dolgi Peter. Na kmetiji, leta 1407

Katastrska mapa vasi Tunjice iz leta 1868, ki je združevala naselji Tunjice pri Sv. Ani in Tunjice pri Košičah

Vir: Arhiv Republike Slovenije, SIAS 181 Reambulančni kataster za Kranjsko, k. o. Tunjice L.295, karta L.295C

prodani mekinjskim nunam »v Tunjici v šentpetrski (= kopenski) fari«, je kmetoval Golob. Tunjice so omenjene tudi leta 1436, ko je grof Friderik Celjski desetino »v Tunjici pri Kamniku v komendski fari« podelil v fevd Juriju Polcu in dedičem.⁹

Tunjiško glinišče omenjajo arhivski dokumenti o prodaji dveh dvorov na Zapricah. Eden izmed dvorov se prvič omenja leta 1352, ko je meščan Nikolaj »svoj del polovico dvora v Zapricah pred mestom Kamnikom« z vsemi pripadajočimi njivami, gozdom, sadjem, travniki in gliniščem v »Tunjici« prodal meščanu Frideriku Laysterju. Laysterjeva vdova je sedem let kasneje to polovico dvora prodala plemiču Nikolaju Smrekarju, kateremu je drugi del dvora mesec dni kasneje prodal meščan Friderik Tesak. V prodajni listini je navedeno, da ta polovica dvora leži blizu drugega dvora, ki je last Wolfleina, in da zajema poslopje, senčnico, hram in skedenj z njivami ter še nerazdeljen sadovnjak, v katerem je bil dvor, star skedenj in hlev, boršt ter zemljišče »v Tunjici, kjer se koplje glina.«¹⁰

Laniše se z nemškim imenom *Harland* – Haar pomeni lan – omenjajo v velesovskem urbarju leta 1458.¹¹ Domačini se spominjajo, da se je še pred drugo svetovno vojno tu gojil lan. V 19. stoletju se je naselje imenovalo Zgornje Žale.¹²

Mlajšega nastanka sta imeni naselij Tunjiška Mlaka in Košiše. V srednjem veku se namreč ne omenjata.¹³

Tunjice in Tunjiška Mlaka sta v preteklosti spadali v dve različni župniji, komendsko in kamniško. Jožefinska davčna ureditev je imela zaradi župnijske meje tudi dve katastrski občini z imenom Tunjice – prva je bila v nabornem gospostvu Smlednik, druga v nabornem gospostvu Križ. Nastali sta dve upravno-statistični naselji – Tunjice pri Sv. Ani in Tunjice pri

9 Po Otorepec 1985: 36–37.

10 Po Otorepec 1985: 39.

11 Po Otorepec 1985: 37.

12 Melik 1985: 53.

13 Otorepec 1985: 36.

Košišah – ločila pa ju je cesta. V času jožefinskih cerkvenih reform so napravili načrt za novo lokalijo, ki bi združila obe naselji, kar je uspelo francoski in za njo franciscejski davčni občini, ki je združila ozemlje obeh krajev. Še naprej pa sta ostali dve naselji, ki so ju sredi 19. stoletja preimenovali. Tunjice pri Sv. Ani so postale Tunjice, Tunjice pri Košišah pa Tunjiška Mlaka.¹⁴ Meja med njima še vedno poteka po cesti, ki pa je ponekod skrenila s starih poti, vrisanih v franciscejskem katastru. Nekatere hiše, ki so tako prešle na drugo stran ceste, so kljub temu ostale v naselju Tunjice.

Tunjice so po letu 1849, ko so 17. marca z občinskim zakonom reorganizirali takratne občine, postale samostojna občina ali županija, ki jo je prvi vodil župan Jur Gerkman, znan predvsem po svojih prizadevanjih za ustanovitev ljudske šole leta 1859. Krajevna občina je praviloma obsegala področje katastrske občine, kar je za Tunjice in Tunjiško Mlako pomenilo meje, vrisane v katastru leta 1826. Pod upravo drugih občin sta sodila Laniše in del Košiš. Prvo naselje je do leta 1920 sodilo v občino Stranje, drugo pa v občino Kamnik. Z reorganizacijo občinske uprave v Dravski banovini leta 1934 je bila občina v Tunjicah ukinjena, naselji Tunjice in Tunjiška Mlaka pa priključeni občini Kamnik.¹⁵

Župnija Tunjice

Tunjice so postale samostojna župnija proti koncu 19. stoletja. Pred tem je župnija sodila pod okrilje več far, ki pa so bile do leta 1751, ko ga je papež Benedikt XIV. odpravil, pod oblastjo oglejskega patriarhata.¹⁶ Le-ta je bil na slovenskem ozemlju organiziran v več pražupnijah. V srednjeveškem kamniškem območju je organizacija izhajala le iz dveh prvotnih pražupnij – Cerkelj na zahodu in Mengša na vzhodu. Pražupnija Cerklje je bila prvič omenjena v letih 1147–54, mengeška pražupnija pa leta 1215.¹⁷

14 Po Melik 1985: 53.

15 Palčič 1995: 40–41, 43, 98.

16 Splošni religijski leksikon 2007: 855.

17 Po Grafenauer 1985: 17.

Drobitev cerkljanske fare se je začela že v 12. stoletju, ko so se od nje najprej ločile Vodice (pred letom 1118), leta 1163 Velesovo, z naselitvijo malteških vitezov je leta 1223 dobila cerkveno samostojnost Komenda s cerkvijo sv. Petra, leta 1238 pa se je osamosvojila tudi župnija Šenčur. V komendsko župnijo je sodilo le naselje Tunjice, preostali del današnje župnije Tunjice pa je sodil pod kamniško župnijsko organizacijo. Slednja je v začetku sodila pod mengeško pražupnijo, od katere se je delil najprej kamniški okoliš po izročilu s prvotno cerkvijo sv. Jurija pri Nevljah, nato je bil sedež fare postopno prenesen v mesto Kamnik, kjer je bila kamniška fara ustanovljena leta 1232 z župno cerkvijo sv. Marije na Šutni. V naslednjih letih so se osamosvojile tudi župnije v Dobu, Moravčah in Ihanu ter vikariata Vače in Zagorje.¹⁸

Župnija Tunjice z okolico

Prav v času dušnega pastirja Petra Pavla Glavarja, ki je med letoma 1744 in 1766 pastoralno deloval v Komendi, se je cerkvena organizacija na slovenskem ozemlju pričela spreminjati.

18 Po Grafenauer 1985: 17; po Otorepec 1985: 23.

Glavar je pričel službovati v oglejskem patriarhatu, delo nadaljeval v apostolskem vikariatu pod apostolskim vikarjem grofom Karlom M. Attemsom (1750) in končal v novoustanovljeni goriški nadškofiji (6. julija 1751) pod prvim goriškim nadškofom, prav tako Karlom M. Attemsom. Gorenjski arhidiakon pod oglejskim patriarhatom in tudi apostolskim vikariatom v Gorici je bil Karel P. Petazzi, ljubljanski kanonik in prošt, ki so mu bile podrejene župnije Cerklje, Ihan, Kamnik, Komenda, Škofja Loka, Moravče, Poljane, Selca, Šenčur, Trzič, Velesovo, Železniki in Žiri; v gorenjskem arhidiakonatu so bili tudi samostani dominikank v Velesovem in klaris v Mekinjah in Škofji Loki. Župnija Komenda je takrat obsegala ozemlje današnje Komende, sedanjo župnijo Zapoge in del župnije Tunjice ter Pšato, podružnico župnije Cerklje na Gorenjskem.¹⁹

Komendska podružnična cerkev sv. Ane je bila samostojna lokalija med leti 1787 in 1810 ter od 1831 dalje.²⁰ Lokalija je bila nekoč manjša ozemeljska upravna enota s stalnim duhovnikom lokalistom, še vedno pa je bila podrejena župniji.²¹ Leta 1833 so naselje Laniše iz kamniške fare priključili lokaliji Tunjice, ki je v komendsko župnijo sodila vse do leta 1875, ko je cerkev sv. Ane postala župnijska cerkev.²² V času jožefinskega preoblikovanja škofijskih meja v drugi polovici 18. stoletja so bile Tunjice vključene v ljubljansko škofijo in so danes del dekanije Kamnik.

Gotska cerkev sv. Ane

Na Bukovem griču je nekoč stala gotska cerkvica sv. Ane, priljubljena romarska pot, kjer se je na glavnem oltarju častil kip sv. Ane, ki je v levi roki držala deteta Jezusa, ob njeni desni pa je stala njegova mati Marija. Prvič je bila v dokumentih omenjena 19. julija 1510²³ ter nato v *Seznamu cerkvenih dragocenosti* leta 1526, vendar pa o njej ni natančnejših podatkov do

19 Po Škafar 1999: 93–94.

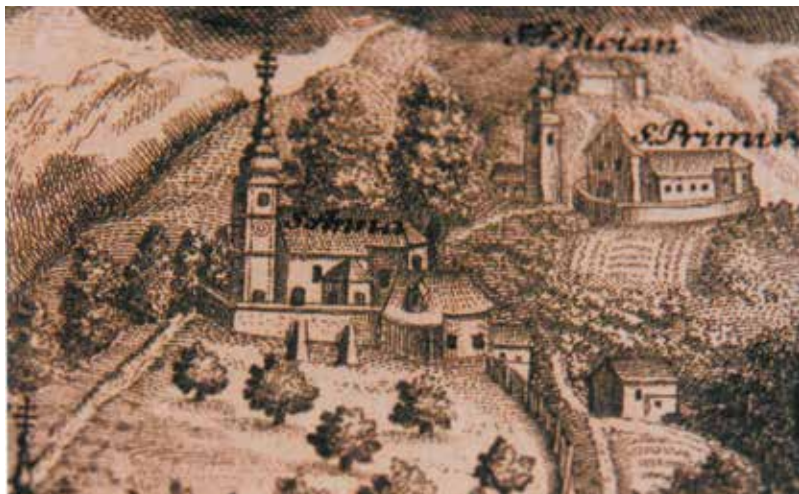
20 Po Höfler 2017: 74.

21 Splošni religijski leksikon 2007: 676.

22 Palčič 1995: 26, 98; po Höfler 2017: 74.

23 Po Höfler 2017: 74.

vizitacijskega poročila velikega priorja malteškega reda Ferdinanda Ludvika, grofa Collobrata, z dne 30. junija 1680 in predgovora k izračunom zidave nove baročne cerkve.²⁴ Gotska cerkev sv. Ane je imela že v 17. stoletju poseben status, kar kaže označba »tempelj« v popisu 1684 – Templum Divae Matris Annae –, kar pomeni svetišče svete matere Ane, medtem ko so druge podružnice poimenovane kot »ecclesia«.²⁵

Gotska cerkev sv. Ane na podobici iz sredine 18. stoletja

Struktura cerkve je bila *sat commoda* (dovolj primerna). Pred fasado je stal zidan zvonik z dvema zvonovoma in čebulasto baročno streho, ki je tvoril vhodno lopo. France Stele v svoji knjigi *Politični okraj Kamnik* navaja, da je imela na južni strani prizidek, morda zakristijo,²⁶ ob vizitaciji leta 1709 pa je Testaferrata zapisal, da gre za odprto kapelo sv. Jošta, namenjeno romarskim shodom. Kapela je 1701 dobila nov oltar.²⁷ Cerkev je imela obokan gotski prezbiterij in je bila obdana z visokim obzidjem, imenovanim tabor, ki je služil za obrambo pred napadi Turkov.²⁸

24 Po Stele 1929: 134–135.

25 Po Höfler 2017: 74.

26 Po Stele 1929: 134–135.

27 Po Kemperl 2011: 288; po Höfler 2017: 74.

28 Stele 1929: 135.

V cerkvi so bili trije oltarji: na sredini glavni oltar sv. Ane, na desni oltar sv. Petra, na levi pa oltar sv. Križa oziroma sv. Helene. Na stenah sta viseli dve sliki, ki sta upodabljali Marijo z Jezusom v naročju in sv. Ano. Cerkev je imela osem lesenih pozlačenih svečnikov, od katerih so štiri krasili pozlačeni leseni angeli. Čez slavolok je bil nameščen lesen tram, na njem pa križ ter kipa Marije in Janeza.²⁹ Križani iz okrog leta 1500 je poleg Metzingerjeve slike sv. Izidorja iz tridesetih let 18. stoletja in relikviarija v obliki monštrance z relikvijo sv. Ane iz leta 1752 ena redkih ohranjenih oprem stare cerkve.³⁰ Križ danes visi na Križevem oltarju, relikviarij je shranjen v tunjiškem župnišču, slika sv. Izidorja pa visi nad spovednico pod korom. Glavni baročni oltar je bil postavljen v sredini 17. stoletja, kar je dokazoval ostanek stebra v severni zakristiji. Baročni je tudi tip milostne podobe sv. Ane, ki predstavlja sv. Ano Samotretjo, in ga prikazujeta slika na podobici iz sredine 18. stoletja ter votivna slika.³¹

Relikviarij v obliki monštrance z relikvijo sv. Ane

29 Stele 1929: 135.

30 Kemperl 2011: 288.

31 Stele 1929: 135.

Kipec sv. Ane Samotretje, ki je stal na oltarju, naj bi bil po ljudskem izročilu ohranjen še danes. Skupaj s kipoma sv. Joahima in sv. Jožefa je shranjen v tunjiškem župnišču, vsi trije pa naj bi bili po ugotavljanju tunjiškega rojaka, umetnostnega zgodovinarja dr. Franceta Steleta, nekdanj del glavnega oltarja gotske cerkve. Po Steletovih zapisih sodeč kipi izvirajo iz sredine ali druge polovice 17. stoletja in so bili kasneje postavljeni v Žerjavovi kapelici ob cesti, ki pod hribom vodi iz Kamnika proti cerkvi.³² Zaradi varnosti so jih leta 1998 domačini odstranili, v kapelico pa namestili iz lesonita izrezane fotografije kipov.

Kipci sv. Ane Samotretje, sv. Joahima in sv. Jožefa, do leta 1998 postavljeni v Žerjavovi kapelici

32 Stele 1929: 135.

Križani na Križevem oltarju

Metzingerjeva slika sv. Izidorja

Malteški viteški red in Peter Jakob baron de Testaferrata

Peter Jakob baron de Testaferrata

Ob župnijski cerkvi sv. Petra, kamor je sodila tudi podružnična cerkev sv. Ane, se je v prvi polovici 13. stoletja razvila postojanka vitezov malteškega reda, imenovana komenda. Te postojanke so nastajale ob pomembnih prometnih poteh, na slovenskem ozemlju pa so delovale tri kometende: v Melju pri Mariboru (prvič omenjena 1217), v Komendi pri Kamniku (prvič omenjena 1256) in na Polzeli v Savinjski dolini (konec 13. stole-

tja). Oskrbovale so predvsem popotnike in negovale bolnike v tako imenovanih *hospitalih*. Posebej pa se leta 1296 kot *Hospitale s. Petri* v papeškem desetinskem seznamu omenja komenda pri sv. Petru. Slovenske malteške postojanke zaradi razmeroma skromne posesti in dohodkov niso nikoli odigrale tako pomembne vloge kot druge kometende po Evropi. V prvih stoletjih obstoja malteškega reda so namreč kometende v Evropi pridobivale predvsem sredstva za potrebe reda v Jeruzalemu in obrambo pridobljenih »svetih krajev« med križarskimi vojnami, sčasoma pa so razvile intenzivno karitativno dejavnost. V novem veku so postojanke oskrbovale redovne viteze plemiškega stanu.³³

Ob koncu 17. stoletja je red komendsko postojanko zaradi nerentabilnosti redovne posesti pričel oddajati v zakup.³⁴

33 Po Mlinarič 1999: 18, 20–21, 23, 25.

34 Po Mlinarič 1999: 23.

Leta 1698 jo je v zakup dobil Maltežan Peter Jakob baron de Testaferrata (1673–1764), član malteškega viteškega reda. Testaferrata, ki je bil leta 1704 posvečen v duhovnika, jo je upravljal do svoje smrti. V Komendi se je naselil leta 1715 in opravljал dušnopastirsko službo do leta 1734, ko ga je red odpoklical. Kasneje je služboval v Ravenni, Nursii in Ascoliju, zadnja, najpomembnejša postaja v njegovi poklicni karieri pa je bil Rim, kjer je leta 1753 postal tajnik Kongregacije za škofe. Že leta 1755 se je upokojil in vrnil na Malto.³⁵ Testaferrata si je v Komendi prizadeval za lepoto božjih hiš komendske župnije. Sezidati je dal novo župnijsko cerkev (1726–1729), štiri podružnične cerkve, kapelice³⁶ in obnovil celoten stavbni kompleks komendske graščine.³⁷ Po odhodu iz Komende ni bil zadovoljen z zakupniki komendske posesti, zato jo je leta 1746 dobil v zakup Peter Pavel Glavar, njegov domnevni sin. Testaferrata mu je kljub zanikanju očetovstva vsa leta stal tesno ob strani.³⁸ Komenda je kot redovna postojanka živela do leta 1892, ko jo je od reda kupil Marko Černič.³⁹

Peter Pavel Glavar

Peter Pavel Glavar, komendski župnik, je bil velik človek 18. stoletja. S svojim vsestranskim delom si zagotovo zasluži, da ga štejemo med zelo pomembne ljudi, saj je za seboj pustil veliko del, ki so pomagala gospodarsko in duhovno usmerjati slovensko ljudstvo. Bil je mož širokega znanja na več področjih. Svojo moč je črpal iz globoke vere. Za Tunjice predstavlja njegovo najpomembnejše delo romarska cerkev sv. Ane, ki jo je dal zgraditi med letoma 1762 in 1766.

Peter Pavel Glavar se je rodil v Ljubljani kot nezakonski otrok 2. maja 1721. Njegova nikoli poznana mati ga je skrivaj položila pred komendsko graščino, kjer je stanoval komendator Testa-

35 Ambrožič 1999: 57.

36 Ambrožič 1999: 58.

37 Šmid 1999: 46.

38 Ambrožič 1999: 58–59.

39 Mlinarič 1999: 25.

Peter Pavel Glavar

ferrata, in s tem dejanjem povedala, kdo je otrokov oče. Poleg otroka je položila list, na katerem je pisalo, da je bil krščen. Komendski kaplan Andrej Rogelj je posredoval, da je najdenčka sprejela v rejo kajžarska družina Basaj v Vopvljah pri Cerkljah. Otrok je bil zelo nadarjen in ukaželjen, saj se je že doma naučil brati in pisati. Leta 1735 je pričel obiskovati šolo v Ljubljani, kjer se je šolal tudi njegov krušni brat Jernej,

s katerim je bil Glavar vse življenje tesno povezan.⁴⁰ Skupaj sta stanovala pri Basajevih sorodnikih. V Ljubljani je Glavar obiskoval jezuitsko gimnazijo, ki jo je zaključil z odličnim uspehom.⁴¹ Leta 1740 je odšel v Gradec in v zelo kratkem času postal magister filozofije in teologije.⁴² Po končanem študiju se je po župnikovem nasvetu odločil odpotovati k Testaferrati, da bi si pridobil dispenco, spregled nezakonskega rojstva,⁴³ saj si je močno želel postati duhovnik. Najprej je odpotoval v Senj, kjer je bil njegov krušni brat Jernej oficir vojne krajine. Ta ga je pripeljal v hišo Zadonattija, Testaferratovega znanca, kjer se je Glavar zaposlil kot hišni učitelj.⁴⁴ V času bivanja v Senju se je naučil hrvaščine in italijanščine ter si zaslužil za pot v Italijo. Sredi leta 1743 je odpotoval v Ascoli h komendskemu komendatorju Testaferrati. Komendator je med enoletnim Glavarjevim obiskom spoznal njegove sposobnosti in se z njim dogovoril, da po vrnitvi v do-

40 Benedik 1999: 84.

41 Glavar 1982: 16.

42 Glavar 1991: 8.

43 Benedik 1999: 84.

44 Glavar 1991: 8.

movino zaradi slabega upravljanja s komendskim graščinskim posestvom zamenja komendskega oskrbnika kaplana Jerneja Bitenca.⁴⁵ S pooblastili, ki mu jih je priskrbel Testaferrata, se je Glavar hotel vrniti v Senj, a je na njegovo srečo vihar ladjo zanesel v Reko, kjer se je mudil senjski škof Benzoni. Škof mu je 13. septembra 1744 v cerkvi sv. Lovrenca pri Trsatu podelil mašniško posvečenje.⁴⁶ Po dolgi, trnjevi poti so se Glavarju izpolnile želje in 17. septembra je pri frančiškanih na Trsatu opravil novo mašo, ki jo je daroval za Testaferrato, za kar se mu je slednji kasneje tudi zahvalil in se mu priporočil v molitev.⁴⁷ Po novi maši se je Glavar peš odpravil v Komendo.⁴⁸ S Testaferratovim dekretom je bil imenovan za kaplana in prevzel je skrbništvo nad komendsko graščino. Leto kasneje jo je vzel v zakup in jo upravljal do leta 1765. Poleg oskrbništvaja je kot kaplan v dušnem pastirstvu pomagal župniku Roglju, vendar pa je kmalu občutil preganjanje. Gorenjski arhidiakon grof Karel P. Petazzi mu je zaradi nezakonskega rojstva prepovedal maševati, zato dušnopastirske službe ni mogel opravljati med aprilom 1745 in majem 1746.⁴⁹ Glavar se je ponovno obrnil na svojega domnevnega očeta in zahteval jasen odgovor o očetovstvu. Testaferrata mu odgovora ni podal, temveč je le obljubil, da bo zaprosil za posebno dispenzo od nezakonskega rojstva, za kar se je Glavar tudi sam obrnil na frančiškana p. Avrelija Čevko. Papež Benedikt XIV. mu je

Glavarjev grb

45 Glavar 1982: 17.

46 Glavar 1982: 17.

47 Benedik 1999: 86.

48 Glavar 1982: 17.

49 Škafar 1999: 98.

5. maja 1746 podelil posebno dispenzo, v kateri je zapisano, da je Glavar duhovnikov sin, kar je Glavar v prošnji tudi sam navedel. Po prejetju dokumenta se je Glavar lahko zopet posvetil svojemu dušnopastirskemu delu in kot kaplan ter župnik prehodil samo-svojo, občudovanja vredno duhovniško pot.⁵⁰

Glavarjevo delo

Za komendskega župnika je bil imenovan leta 1751 in še istega leta je v Komendi ustanovil beneficij, naslednje leto pa postavil beneficiatsko hišo, v kateri je znamenita Glavarjeva knjižnica.⁵¹ Poleg beneficija v Komendi je nameraval ustanoviti tudi beneficija v Tunjicah in Zapogah, vendar mu zaradi pomanjkanja denarja ni uspelo.⁵² Po Testaferratovem posredovanju v Rimu je bil leta 1752 imenovan za častnega apostolskega protonotarja.⁵³ Z namenom utrditi vero in versko znanje med farani je Glavar začel učiti krščanski nauk. Napisal je 20 vprašanj za otroke in 47 za odrasle ter uvedel velikonočno spraševanje na domu.

Ob tem je vsako leto vodil svoj *Status animarum*. Med obiski je vanj zapisoval ocene izprašanih, hkrati pa zabeležil imena vseh oseb v hiši in družini, njihovo starost, kraj rojstva, smrt, poroko in gospostvo, pod katero je spadala hiša. Glavar je bil začetnik spraševanja krščanskega nauka na Slovenskem in vsaj v goriški nadškofiji prvi, ki je med slovenskimi duhovniki uvedel samoniklo delo v pastoralni.⁵⁴

Kot prosvetni delavec je kmalu spoznal, da verske izobrazbe ne bo lahko dvigniti, če se ne bo večala tudi splošna izobrazba ljudi. S tem namenom je leta 1760 ustanovil šolo, ki je bila takrat ena izmed redkih privatnih župnijskih šol na slovenskih tleh. Te šole so nadarjenim kmečkim otrokom odprle vrata k izobrazbi.

50 Glavar 1982: 17.

51 Benedik 1999: 91.

52 Škafar 1999: 100.

53 Ambrožič 1999: 59.

54 Škafar 1999: 101–102, 106.

Baročna lepota v Tunjicah

Poleg branja in pisanja so se učenci učili še latinščine, nemščine in glasbe, pridobljeno znanje pa jim je omogočalo lažje šolanje v mestnih srednjih šolah. Glavar je komendsko šolo podpiral tudi po odhodu na Lanšprež, z njegovo smrtjo leta 1784 pa je prenehala delovati.⁵⁵ Poleg dušnopastirskega dela je bil Glavar tudi dober, moder, učinkovit in razumen gospodar. Njegovo gospodarstvo je zajemalo živinorejo, poljedelstvo, gozdarstvo in vinogradništvo, sam pa je največ truda vložil v čebelarstvo, ki mu je prinašalo največji dohodek. Svoje znanje je predajal ljudem tako v Komendi kot tudi na gospodstvu Lanšprež.⁵⁶

Glavarjev odhod iz Komende

Še preden je bila cerkev sv. Ane v Tunjicah končana, je Glavarju v Komendi potekla najemna pogodba z malteškim viteškim redom, sklenjena od leta 1746 do leta 1765. Po smrti Testaferrate mu redovno vodstvo zakupne pogodbe ni hotelo več podaljšati,⁵⁷ zato je Glavar 23. aprila leta 1766 kupil gospodstvo Lanšprež in Komendo zapustil 14. avgusta istega leta.⁵⁸ Na Lanšprežu se je kot neaktiven duhovnik sprva posvetil ure-

55 Glavar 1982: 19–20.

56 Benedik 1999: 91.

57 Mlinarič 1999: 24, 281.

58 Po Smole 1982: 253.

janju zapuščene graščine in zemlje okoli nje. Postavil je nova gospodarska poslopja in na zemlji zopet pričel gospodariti. Prvi na Kranjskem je uvedel mlatilni stroj.⁵⁹ Najpomembnejša in edina gospodarska panoga, v kateri se je začel udejstvovati že leta 1744, ko je prišel v Komendo, je bilo čebelarstvo. Z njim se je ukvarjal vse nadaljnje življenje in svoje izkušnje predajal ljudem. Marsikateremu obubožanemu čebelarju je pomagal tako, da mu je podaril čebele. Čebelarji ga štejejo za najpomembnejšega čebelarja na Kranjskem in hkrati prvega učitelja mojstrstva čebelarjenja. Njegovo znano delo s tega področja je prevod in dopolnitev knjige Antona Janše z naslovom *Pogovor o čebelnih rojih*.⁶⁰ Zadnja leta je zaradi nenehnega dela in naduhe oslabel ter opešal. V začetku januarja 1784 ga je na Lanšprežu skupaj s sinom obiskal krušni brat Jernej Basaj, general v Karlovcu, ki je umrl 14. januarja zaradi kapi. Njegova nenadna smrt je Glavarja močno prizadela.⁶¹ Težka bolečina, ki jo je čutil ob izgubi svojega najboljšega prijatelja, ga je privedla do otožnih misli. Tri dni pred svojo smrtjo je napisal oporoko in za glavne dediče gospostva določil revne bolnike – prednost naj bi imeli bolniki iz Komende in podložniki gospostva Lanšprež.⁶² 24. januarja, le deset dni po prijateljevi smrti, je tudi sam umrl. Pokopali so ga poleg njegovega krušnega brata, katerega truplo je Glavar položil k večnemu počitku v grobnico grajske kapele.⁶³

Zadnja pridiga Petra Pavla Glavarja

Peter Pavel Glavar se je pred odhodom na Dolenjsko poslovil od tunjiških faranov z zadnjo pridigo na svoj petinštirideseti rojstni dan, 2. maja, ko je blagoslovil novo cerkev. Kljub odhodu na gospostvo Lanšprež je Tunjice še vedno vsako leto obiskoval na praznik sv. Ane.⁶⁴ V knjigi o Glavarjevem življenju *In večno bodo cvetele lipe* je Ivan Sivec zapisal domnevne Glavarjeve besede:

59 Glavar 1982: 21.

60 Oražem 1999: 177.

61 Glavar 1982: 27.

62 Po Smole 1982: 253.

63 Glavar 1982: 27.

64 Po Lavrič 1999: 267.

»Dragi moji farani, dragi moji tunjiški rojaki! Velik je svet, a vendar manjši, kot si mislimo. Veliko nas je, a vendar še premalo pred božjim tronom. Radi se imamo, Bog nas ima rad, a vendar še premalo cenimo Njegovo dobroto. Brez Njega te cerkve ne bi nikdar bilo. A ne bi je bilo tudi brez vas. Brez vsakega posameznika. Kjer koli bom hodil po svetu, se bom vedno spominjal vseh vas v Tunjicah in komendski fari, ki ste dneve in dneve, tedne in tedne, mesece in mesece z golimi rokami, s preprostim orodjem, z volmi in preprostimi vozovi gradili to sveto cerkev sv. Ane ... Kjer koli bo hodil moj korak, vedno se bom spominjal vaših delovnih rok, ki so s tako veliko ljubeznijo gradile novo cerkev ... Zdaj vem, da je bil ves čas z vami Bog, da je roko nad gradnjo držal naš veliki Stvarnik, da je v vsakem vašem srcu prebival ves čas in vas bodril k delu ... Prav zato je tudi zame slovo iz Komende, posebno pa še slovo iz Tunjic veliko lažje ... Z blagoslavljanjem te cerkve se mi je s srca odvalil največji kamen ...

Dragi farani, samo navadni črvi smo, ki rijemo po zemlji ... Tudi sam sem eden od njih ... Morda še bolj nesrečen in še bolj osamljen kot vi ... Moji materi je bilo ime Ana ... Nikdar ni uživala ljubezni bližnjega in tudi materinske ljubezni ni mogla pokazati najdražjemu bitju na svetu, svojemu otroku ... V sebi je morala zatajiti najdragocenejše čustvo, zatreti ljubezen do lastnega otroka ... A glejte, Bog mi pravi, da ni bila kriva za to, da je v kratkem zemeljskem življenju preživela prav zaradi svojega otroka toliko muk in trpljenja. Ta otrok sem bil jaz ... nezakonski otrok neznanega očeta in komaj poznane matere z imenom Ana ... Zato sem ji sklenil postaviti tale božji hram, da bi skupaj z vami, dragi moji verniki, častili Stvarnika, ki je najbolj pravičen Sodnik in lahko edini razsoja o krivdi na zemlji ... Sv. Ana je bila mati Device Marije ... K njej se je Marija zatekala v najtežjih trenutkih ... In tako se bodo k sv. Ani lahko zatekali vsi tisti, ki bodo potrebni tolažbe, ki nimajo prave matere, ki so rastle v takšnih duševnih mukah kot jaz

... Če bodo prišli z globoko vero v srcu, jim bo sv. Ana zagotovo pomagala ... Vsem vam, dragi moji verniki, pa hvala, da ste mi pomagali odrešiti nepoznano mater! ... Poglejte, dragi moji farani, moje življenje se zapira kot školjka na dnu oceana ... Kdo ve, koliko dni mi je še naklonil Bog ... A vendar bom zdaj spal mirno, kajti vem, da se je iz školjke mojega življenja rodil biser ... Iz vsake velike bolečine se rodi svetel biser ... In ta biser je krasotica tukaj v Tunjicah, naša lepa cerkev sv. Ane ...»⁶⁵

Romanja h gotski cerkvi

V obdobju zgodnjega razsvetljenstva, ko cesarica Marija Terezija (1740–1780), predvsem pa njen sin Jožef II. (1780–1790) še nista pretirano posegla v konkretno cerkveno in dušnopastirsko življenje, je svoje duhovno poslanstvo pričel Peter Pavel Glavar. V duhu ustanavljanja romarskih središč in srečanj v pastoralno korist župljanov in drugih vernikov je tudi sam pričel spodbujati romarsko življenje predvsem v cerkvi sv.

Relikvija sv. Ane

65 Sivec 1991: 160–161.

Ane v Tunjicah. Z željo po pridobitvi naziva romarske poti je leta 1750 prenovil in razširil cerkev, leto kasneje pa poleg nje dogradil hišo za duhovnika, ki naj bi skrbel za sosesko in romarje, ter v njej nastanil kurata Simona Čankla, nekdanjega novomeškega kaplana. Njegova dolžnost je bila maševati vse nedelje in praznike ter večkrat v letu poučevati krščanski nauk.⁶⁶

Peter Pavel Glavar je za širjenje pobožnosti čaščenja sv. Ane vabil na množična romanja, hkrati pa prosil komendskega komendatorja Petra J. Testaferrato, naj mu pomaga priskrbeti relikvijo sv. Ane in popolni odpustek. Nekoč je bila ob cerkvi bratovščina sv. Ane, ki je imela pravico do odpustkov, vendar se je listina s pravicami izgubila.⁶⁷ Jeseni leta 1751 je Glavar pridobil le dovoljenje za prejem popolnega odpustka za bratovščino in za romarje, ki so cerkev sv. Ane v Tunjicah obiskali na njen praznik, in breve (listina) za privilegirani oltar tunjiške zavetnice.⁶⁸ Prizadeval pa si je, da bi mogli romarji pridobiti popolni odpustek vsak dan v letu. Tak privilegij je dobila le tista cerkev, ki je imela potrjeno ordinarija, da je zares romarska. Glavar je zato Testaferrati v pismih opisoval romanja v Tunjice, eno večjih pa mu je predstavil v pismu z dne 27. julija 1751, dan po praznovanju njenega godu. Tega dne je bilo na patrocinij sv. Ane prisotnih osem duhovnikov, ki so spovedovali in obhajali več kot 700 vernikov, ki so ves dan napolnjevali cerkev. Bila sta dva govora, eden zjutraj, drugi popoldne, peta sveta maša ter litanije in pesem o sv. Ani. Oglasilo se je pet oseb, ki so bile po priprošnji sv. Ane deležne posebnih božjih milosti.⁶⁹

S pomočjo Testaferrate, ki je sv. Ano prav tako častil kot svojo veliko zaščitnico, je Glavar konec leta 1751 iz Rima uspel pridobiti še njeno dragoceno relikvijo in romarska pot je izredno zaslovela. Po komendatorjevi želji je dal na njegove stroške

66 Škafar 1999: 102; po Lavrič 1999: 269.

67 Krajnc 1999: 229.

68 Po Lavrič 1999: 272.

69 Po Krajnc 1999: 229–230.

izdelati relikviarij. Okrašenega z umetnimi kamni je naročil v Ljubljani, kjer je poslano relikvijo preveril tudi arhidiakon. Relikviarij, ki so ga izdelali po vzoru tistega pri ljubljanskih avguštincih, je bil za veliko noč leta 1752 že končan.⁷⁰ Spomladi je Glavar na Dunaju pri Schmitnerju naročil kliše za podobice sv. Ane Samotretje, natisnili so jih 1500. V tem času mu je komendator priskrbel še potrdilo prejema vsakdanjega odpustka za obiskovalce cerkve v Tunjicah.⁷¹

Podobica s Tunjicami in okolico (F. L. Schmitner)

70 Po Lavrič 1999: 269, 272–274.

71 Po Krajnc 1999: 230.

Relikvijo sv. Ane so v tunjiško cerkev slovesno prenesli 11. junija 1752. Romarsko cerkev je obiskalo okoli deset tisoč ljudi, od katerih je bilo devetsto obhajanih. Na priprošnjo sv. Ane so se po dogodku množile milosti, s tem pa se je pomnožil tudi obisk romarjev, zaradi česar je stara cerkev postala premajhna.⁷² Potreben je bil še en duhovnik, saj Simon Čankel ni mogel spovedati vseh vernikov. Na patrocinij istega leta je bilo že 1173 obhajancev, zato je pričel Glavar razmišljati o gradnji nove cerkve.⁷³

Umetnostnozgodovinski opis cerkve

V šestdesetih letih 18. stoletja je vrh Tunjic zrasla cerkev svete Ane, ki na Kranjskem uvaja zadnjo slogovno dobo baroka, tj. baročni klasicizem.⁷⁴ Gre za enega najkakovostnejših spomenikov baročne arhitekture in eno najlepših cerkva na Slovenskem. Značilnost baročne arhitekture so monumentalne, razgibane in slikovite stavbe, katerih učinkovitost povečujejo kiparski in slikarski elementi. Poglavitni lastnosti baročne stavbe sta dramatičnost in dinamičnost, prav tako pa tudi razgibanost in pogosto igra svetlobe in senc. Osrednji prostor velikokrat poudarja in dopolnjuje raznovrstno osvetljavo v baroku priljubljena kupola.⁷⁵

*Cerkev sv. Ane
s severne strani*

72 Po Škafar 1999: 103; po Lavrič 1999: 275.

73 Po Krajnc 1999: 230.

74 Barok se pri nas začne pojavljati v 17. stoletju, gre za t. i. zgodnji barok, čeprav je bila v tem času sezidana tudi že vrsta zrelih baročnih del. Od začetka (torej nekako od okoli leta 1700) do štiridesetih let 18. stoletja se pojavljajo dela, ki jih uvrščamo v visoki barok, obdobje do šestdesetih let pa v pozni barok. Od šestdesetih let 18. stoletja naprej govorimo o t. i. baročnem klasicizmu (Šumi 2007a: 9).

75 Germ et al. 2008: 128.

Arhitekturna zasnova

Glede cerkve v Tunjicah je naročnik Peter Pavel Glavar želel, da bi se arhitekt zgledoval po Borrominijevi cerkvi svete Neže na rimskem trgu Piazza Navona (cerkev naj bi bila sezidana »more romano«, torej po Glavarjevo, na rimski način), toda arhitekt Lovrenc Prager⁷⁶ je ustrežnejši vzor našel na Dunaju, v cerkvi svetega Petra Lucasa von Hildebrandta.⁷⁷

Osnovna shema tunjiške centralno zasnovane cerkve je oktagon (osemkotnik), ki v kupolnem pasu prehaja v krog. Osemkotna zasnova ni čista, saj se v prečni osi izvijajo zaključni zidovi globljih in širših kapel iz osemkotnika. Mehko izpeljana kupola s svetlobnico na temenu pokriva ladjo, ki je obdana z vencem plitvih kapel in niš. Kljub centralni zasnovi v cerkvi odločno prevladuje vzdolžna os z dvopolnim apsidialno zaključenim prezbiterijem, ki je obdan z dvema zakristijama. Poglobljen prezbiterij poudarja tudi usmerjenost prostora h glavnemu oltarju. Na obe strani prezbiterija sta nad vhoda v zakristiji umeščeni oratorijski empori.

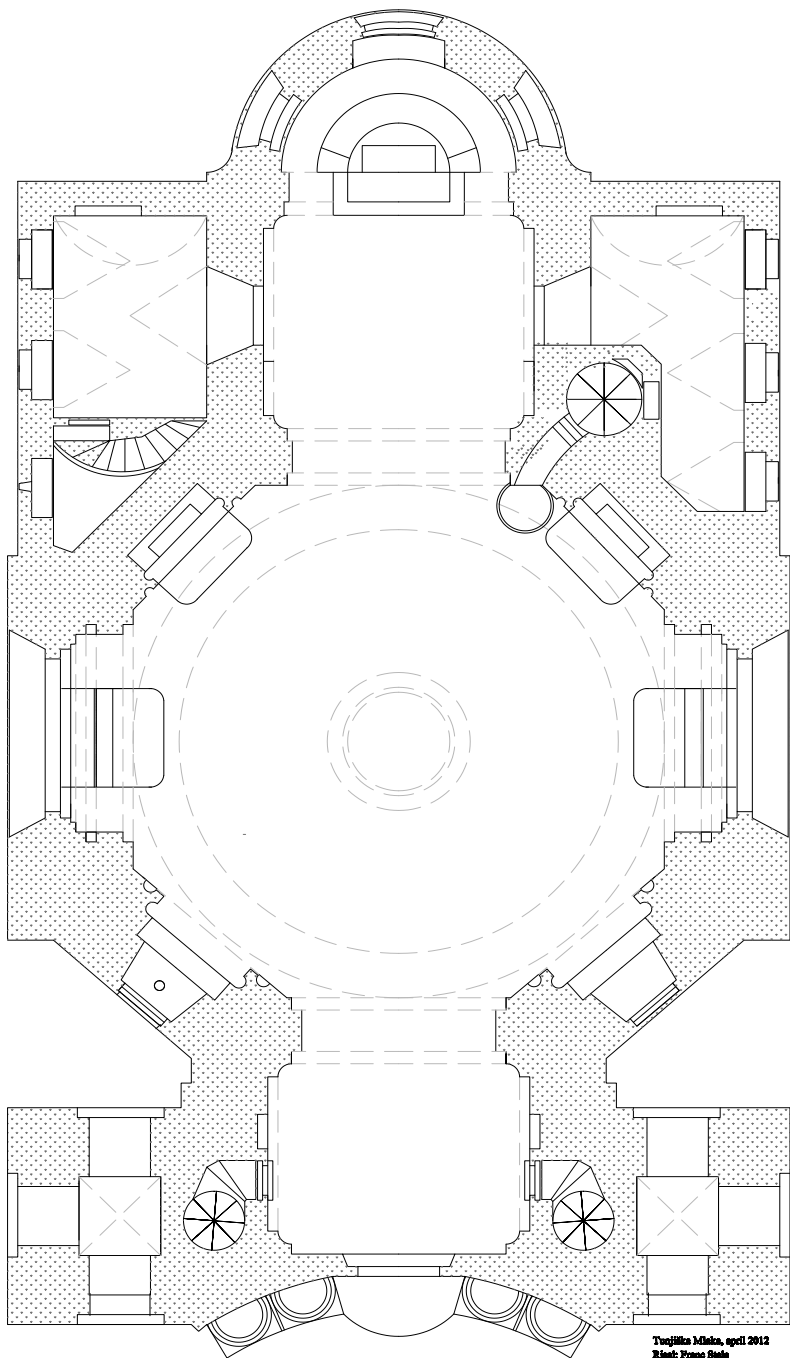
Pogled v cerkveno ladjo ponuja poseben višinski ritem niš in kapel. V glavnih dveh oseh so ločne odprtine v stranske prostore (ali v vsaj nakazane stranske prostore) visoke, diagonalne niše pa so ožje in nižje. Prehodni pas pod kupolnim vencem ni razrahljan le z ločnimi prehodi, marveč tudi z ovalnimi okni. Pendentivna cona⁷⁸ je s tem postala izrazit prehodni člen in je v cerkvi poudarjena z okenskimi odprtinami. Z enakimi odprtinami je predrta tudi sama kupola.

Mogočno fasado omejujeta dva zvonika, ki poleg kupole s svetlobnico poudarjata višinske akcente. Srednji del je kon-

76 Vzroke za dunajske vplive je treba iskati v sami osebnosti Lovrenca Pragerja. Tudi sam je prihajal z Dunaja, kjer se je rodil okoli leta 1720. Prve izobrazbe je bil deležen pri očetu, ki je bil zidarski polir. Domnevno na začetku petdesetih let je prišel v Ljubljano in postal sodelavec tedaj vodilnega arhitekta Matije Perskega, s katerim se je morda spoznal že na Dunaju.

77 Pri dunajski in tunjiški cerkvi gre za načelno enako strukturo prostora: jedro je obdano s plaščem različno proporcioniranih kapel in niš, le da je dunajska osnovna shema oval (Šumi 2007a: 195), za razliko od zahtevanega vzora, kjer je v tlorisu kvadrat s porezanimi vogali z vstavljenim grškim križem.

78 Pendentiv je konstruktivni element, ki omogoča nastaviti krožno kupolo nad kvadratnim elementom ali eliptično kupolo nad pravokotnim prostorom.

Tunjica žbica, april 2012
Risnik: Franco Sesto

Tloris cerkve sv. Ane v Tunjicah

kavno usločen z dvema paroma monumentalnih tričetrtinskih toskanskih stebrov (pravzaprav gre bolj za pilastre), ki določata vstopno os in nosita profilirano ogredje. Slednje se nad njima razpre v stopnjevano polkrožno čelo, ki se nadaljuje v naslednje konkavno-konveksno-konkavno usločeno čelo z uro.⁷⁹ Na portalu, umeščinem med zvonika, je na prekladi napis *SUM POPULI VOTIS AVIAE RESTRUCTA DECORI*, kar v prevodu iz latinščine pomeni: »Sem ponovno zgrajena v ponos babici po željah ljudstva.«

Bogato okrašena zunanjščina z dvojnimi lizenami in plastično členjenim pročeljem nakazuje doživetje notranjščine; tako se izpod nizkega, s češko kapo obokanega podkorja odpre ves osrednji prostor s polsteborno členitvijo sten in motivom mogočnega venčnega zidca, ki pa je prekinjen in na nekaterih mestih premoščen.

Glavni oltar

Prostorsko gibanje cerkve se zaključi v eni najpomembnejših kompozicij ljubljanske arhitekture: v scensko uokvirjenem glavnem oltarju.⁸⁰ Zidan in precizno marmoriran glavni oltar svete Ane je bil pozidan hkrati s cerkvijo,⁸¹ popolnoma dokončan pa je bil leta 1782, kar dokazuje tudi kronogram nad glavno nišo oltarja. Napis na njem se glasi *eIa ChrlstI aVla preCes hVIVs pLebIs seMper aDIVVa*, kar v prevodu pomeni: »Pozdravljena Kristusova babica, poslušaj prošnje tega ljudstva in vedno pomagaj.« Oltar je po Pragerjevih načrtih izdelal Anton Stampfel, s plastiko pa opremil Valentin Vrbnik. Umetnostnozgodovinsko je zelo pomembno pismo, ki ga je štukater Anton Stampfel 30. januarja 1763 poslal Glavarju. V njem pravi, naj Prager pripravi načrt za oltar in določi število stebrov, da bo z delom lahko začel že v marcu. Iz Glavarjevega zaznamka na pismu je razvidno, da je bil oltar leta 1763 že pozidan.⁸²

79 Kemperl 2001: 156.

80 Šumi 1961: 136.

81 Leta 1774 vizitator (kamniški župnik Ferdinand plemeniti Apfalter) poroča, da cerkev še ni popolnoma opremljena. Tako je bil glavni oltar zidan, a še ne marmoriran, vsi štirje stranski oltarji pa še prazni.

82 Lavrič 1999: 266.

Glavni oltar

Glavni oltar je tektonsko zasnovan in monumentalno, plastično oblikovan. Nadpovprečno kakovostno arhitekturo visokih, masivnih stebrov z močnim, usločenim ogredjem dopolnjujeta dve voluti.⁸³ S svojo vzbočenostjo se dobro prilagaja polkrožnemu apsidialnemu zaključku oltarnega prostora. Sicer kakovostna kiparska dela so podrejena tehnični in umetniški izvedbi oltarja, ornamentika pa je močno zreducirana.

Tako kot sama cerkev je tudi oltar nadpovprečne kakovosti. Gre za monumentalno, plastično oblikovano arhitekturo z visokimi, masivnimi stebri in z močnim, usločenim ogredjem. Sergej Vrišer⁸⁴ je opozoril, da oltar spominja na klasične rimske in po rimskih podedovane vzore. Glavno besedo pri oltarju, ki se je močno približal klasicističnim zasnovam, prevzema torej arhitektura, pri katerih so svetniške plastike podrejenega pomena, ornamentika pa je močno zreducirana. Oltar izhaja še iz formalne govorice visokega baroka, vendar je, tako kot zgradba sama, značilen predstavnik zadnjega baročnega sloga. Z oblikovno ustreznostjo vzbuja nov, hladen, klasicističen vtis. S svojo vzbočenostjo se dobro prilagaja polkrožnemu apsidialnemu zaključku oltarnega prostora. Sicer kakovostna kiparska dela so podrejena tehnični in umetniški izvedbi oltarja.⁸⁵

Vrbnikova kranjska delavnica je za Tunjice izdelala kip Boga Očeta, ki kraljuje vrh oltarja v z baldahinom pokriti atiki med dvema angeloma na volutah ob strani. V glavni vdolbini prestoljuje sveta Ana Samotretja, ki je zvest posnetek starejše gotske predloge. Med stebriščem stoji sveto sorodstvo; tako sta ob vdolbini sveti Joahim in sveti Jožef, ob straneh pa sveta Elizabeta (knjiga, ki jo je nekoč držala v roki, je spravljena nekje v zakristiji in čaka na ponovno vročitev) z Zaharijo, ki drži tablo z napisom *Johannes est nomen ejus* (v slovenskem prevodu: »Janez je njegovo ime«).

83 Lavrič 1999: 267.

84 Vrišer 1976: 187.

85 Glede na dunajsko izšolanega arhitekta tudi pri oltarju ne moremo povsem spregledati vzora za tunjiško cerkev. Kot sama cerkev tudi veliki oltar spominja na glavni oltar v cerkvi svetega Petra na Dunaju. Podobni arhitekturi stebrov in osrednja prostora z oltarno sliko se razlikujejo v atičnem delu oltarja. Na Dunaju v zgornji del umeščena slika, v Tunjicah pa je v atiko umeščen kip Boga.

Kip Boga Očeta na vrhu glavnega oltarja

Tunjiška sv. Ana na glavnem oltarju

Oltarne plastike so same po sebi še kako baročne (kar se kaže v držah in kretnjah), vendar jim manjka žar, ki so ga podobne figure izžarevale v preteklih desetletjih.⁸⁶ Tudi v baroku sicer bogato vihrove gube oblačil se umirjajo, kar se kaže v precej uplahnjeni in mirni draperiji. Tudi čustvena nota upodobljenih obrazov je zelo zadržana. Kipi so bili morda končani že leta 1766, ko je bila cerkev dograjena, vsekakor pa do leta 1774, ko je potekala vizitacija.⁸⁷

Zanimiv je ikonografski pogled v postavitev svetniških plastik na oltarju; natančneje hierarhija svetnikov.⁸⁸ Izbor svetnikov, ki jih bodo v kaki cerkvi častili, je bil prepuščen izbiri naročnikov, tj. verskih skupnosti, ustanovnikov oz. donatorjev, pogojevali pa so ga seveda tudi časovni, krajevni, družbeni in osebni dejavniki. Titularni svetnik, kateremu v čast je bil oltar posvečen, naj bi praviloma zasedel centralni prostor na oltarnem nastavku.⁸⁹ Ob centralnem svetniku oz. motivu naj bi se nanizali spremljevalci oz. *gostači*. Njihov izbor je bil sicer poljuben, ampak je bil pogosto vsaj delno vsebinsko oz. ikonografsko vezan na titularnega patrona in je terjal tudi med *gostači* samimi vsaj za vsak posamezen par neko skladnost.⁹⁰ Seveda pa se svetniki niso razvrstili okoli osrednjega patrona v spontanah oz. slučajnih kombinacijah, temveč po določenem vrstnem redu, ki je bil hierarhične narave. Razmestitev *gostačev* na oltarnih nastavkih se je ravnala po prednostnem pravilu, ki je priznavalo odličnost evangeljske in subordinacijo epistelske strani. Svetnik, ki so mu priznavali prednost, je zasedel evangeljsko (desno stran z vidika centralnega svetnika), niž-

86 Vrišer 1976: 187.

87 Resman 1996: 168.

88 Evangeljska (desna za pogled iz prezbiterija v ladjo (tj. z vidika duhovnika) oz. leva za pogled iz ladje v prezbiterij (tj. z vidika ljudstva), ženska) stran, kjer se je bral evangelij, je bila častnejša od listne (epistelska, leva za pogled iz prezbiterija v ladjo (tj. z vidika duhovnika) oz. desna za pogled iz ladje v prezbiterij (tj. z vidika ljudstva), moška), kjer se je bralo berilo. (Lavrič 2011)

89 Seveda se je tudi primerilo, da nastavki niso vselej ustrezali naslovu oltarja; titularja je lahko zamenjal kak drug svetnik ali pa je osrednji prostor v oltarju zavzel teološko pomembnejši motiv, titularni svetnik pa se je pomaknil na stran ali v atiko.

90 Zato največkrat tako pri spremljevalcih kot tudi pri naslovnih svetnikih, kadar nastopajo v paru oz. skupini, srečujemo običajne dvojice (npr. sv. Peter in Pavel, sv. Mohor in Fortunat) in ikonografsko pogojene skupine (npr. par oz. skupino apostolov, mučencev, škofov, redovnikov, vojščakov itd.).

je rangirani tovariš pa epistelsko stran (levo z vidika centralnega svetnika). Pri tem pa ni šlo za individualno odločitev o prednosti enega pred drugim, temveč za splošno uveljavljeno hierarhijo svetnikov, ki je bila teološko utemeljena in ukoreninjena v izročilu Cerkve. Hierarhična lestvica naj bi odsevala nebeško hierarhijo, v kateri so angeli in svetniki rangirani po prvenstvu v odrešenjski zgodovini in po osebni zaslugi. Tako po kronološkem načelu nastopajo predstavniki stare zaveze pred tistimi iz nove; posebno prednost imajo Kristusovi neposredni sorodniki in učenci, v dobi po Kristusu pripada prioriteto mesto mučencem, sledijo predstavniki višje cerkvene hierarhije, za njimi nižji kler itd. Ker imajo moški svetniki prednost, šele na koncu pridejo na vrsto svetnice, ki so rangirane po istem osnovnem principu (prednost imajo mučenke itd.). Kot udeleženci nebeške liturgije (*liturgia coelestis*) so svetniki v takem vrstnem redu zbrani pred Božjim prestolom oz. Jagnjetom.⁹¹ Pri tunjiškem oltarju postavitev ni izpeljana po točno istem principu. Razlog tiči v tem, ker so v oltarju postavljeni liki svetega sorodstva. Tu hierarhijo narekuje titular. Sv. Ana (z deklico Marijo in detetom Jezusom) ima na svoji desnici moža sv. Joahima, medtem ko se je sv. Jožef, ki je po hierarhični lestvici sicer višji, umaknil na njeno levico, sorodniško bolj oddaljena sv. Zaharija in Elizabeta pa sta kot zunanji par razvrščena tudi po uveljavljenem pravilu prednosti moškega pred žensko.⁹² V oltarni menzi v relikviariju v obliki malce nenavadne baročne vitrine počivajo relikvije (lobanja in kosti) svete Peregine.⁹³ V cerkvi visi tudi slika svetnice z njenimi atributi, ki je delo neznanega avtorja; pritrjena je nad severni stranski vhod.

Stranski oltarji in druga oprema

Poleg že omenjenih kipov pa je Vrbnik (oziroma nekdo, ki mu je po načinu ustvarjanja izredno blizu) verjetno prispeval tudi kiparski okras obeh oltarnih niš. Tako na Križevem oltarju poleg poznogotskega kipa Križanega (iz okoli leta 1500) stojita Marija in evangelist Janez. Na nasprotnem oltarju (danes gre

91 Lavrič 2011.

92 Lavrič 2011.

93 Sedej 1996: 222.

Prižnica

za oltar Rožnenske Matere božje) pa sveta vojščaka Janez in Pavel. Ostenje tega oltarja je poslikal Kranjčan Leopold Layer (severno nišo ob slavoloku je poslikal Janez Potočnik), ki je za cerkev prispeval tudi (nekdaj oltarno) sliko Marije z Detetom⁹⁴ in sliko Tunjiške svete Ane na oblaku, ki pokriva vdolbino s farno zavetnico na glavnem oltarju. Tipična priprošnjiška slika prikazuje sv. Ano, pod njo pa kmete, ki se priporočajo za zdravje živine, in dve ženi, ki se priporočata za srečen porod in zdravje otrok. Nastala je v času, ko je veliko žensk umrlo ob porodu, mnogo otrok pa ni dočakalo prvega leta starosti.

S freskami so cerkev opremili kasneje. Zaradi Glavarjevega odhoda na Lanšprež in pomanjkanja sredstev je obe stranski plitvi kapeli z iluzionističnimi freskami kroparski slikar Janez Potočnik opremil šele 1775 (njegovo avtorstvo dokazujeta podpis in letnica izvedbe: *POTOTSCHNIG 1775*). Slikarska tradicija je oprta na Franca Jelovška in verjetno bi cerkev poslikal Jelovšek sam, če ne bi že med gradnjo cerkve umrl.⁹⁵ Verjetno prvotno ni bilo mišljeno, da bi bili stranski kapeli iluzionistično poslikani, ampak so imeli v mislih leseno, mavčno ali celo kamnito oltarno konstrukcijo. Na to kaže tudi groba prekinitev venčnega zidca ravno v predelu obeh stranskih kapel. Vendar so se zaradi pomanjkanja sredstev odločili za poslikavo, ki je bila občutno cenejša.

Oltarja se arhitekturno dopolnjujeta; nad zidano oltarno mizo in naslikanim oltarnim nastavkom je naslikana scenografija stebrov in pilastrov. Vsak na svoji strani mize je naslikan po en portal, atiko na vrhu pa dopolnjuje baldahin z zastorom, ki ga podpirajo angeli. Freske cerkvene arhitekture ne dopolnjujejo, temveč jo nadomeščajo.

Podobno kot na glavnem oltarju tudi na stranskih oltarjih med stebriščem stojijo svetniki, le da ne gre za sveto sorodstvo, temveč za priljubljene baročne svetnike. Tako sta na južnem

94 Slika je zdaj nad južnim stranskim vhodom, kamor je bila premeščena, ko jo je na južnem stranskem oltarju nadomestila Koželjeva *Škapulirska Mati božja* iz leta 1899.

95 Lavrič 1999: 268.

Božji grob

oltarju (na t. i. moški strani cerkve) ob glavni oltarni sliki svetega Luke naslikana stoječa sveti Frančišek Ksaverij in sveti Frančišek Saleški. Na severni (ženski) strani pa ob glavni oltarni sliki svete Katarine stojita sveta Helena in sveta Uršula. V obeh atikah stranskih oltarjev sta upodobljena zavetnika kmetov, sveti Izidor na južni in sveta Notburga na severni steni. Upodobitev teh dveh kmečkih zavetnikov verjetno kaže na večinsko prebivalstvo teh krajev v preteklih stoletjih.

Sveti Izidor je upodobljen tudi na sliki Valentina Metzingerja iz tridesetih let 18. stoletja, ki je nekdaj visela v stari gotski cerkvi, danes pa visi pod korom.⁹⁶

Freske so bile v stoletjih večkrat obnovljene, a ne vedno najbolje. Že tunjiški rojak France Stele v *Političnem okraju Kamnik* leta 1929 ugotavlja, da se je M. Koželj med restavracijo leta 1888 »udejstvoval kot neumel restavrator /.../ in cerkev [posledično] močno oškodoval«. ⁹⁷ Freske je močno preslikal in delno zabrisal pravi Potočnikov slog, ki je bil zabrisan tudi ob neustrezni restavraciji leta 2011 (op. a.).

Pomemben del cerkvene opreme je tudi prižnica iz zadnje tretjine 18. stoletja. Reliefe evangelistov je tudi izdelal Vrbnik.

⁹⁶ Kemperl 1999: 254.

⁹⁷ Stele 1929: 138.

Layerjeva slika Marije z Detetom Freska sv. Katarine

Balustrade rokokojske prižnice z angelom s trobento⁹⁸ pa poleg reliefov krasijo tudi volute z vazami cvetic. Prižnica je lesena in marmorirana ter mestoma pozlačena. Na romarski značaj cerkve pa kaže školjka nad prižničnimi vrati.

Če se ozremo dalje po cerkvi, nam pade v oči tudi umetnostno precej nepomemben križev pot iz leta 1890, ki je glede na velikost cerkve občutno prevelik. Gre za kopijo križevega pota slovitega nazarenca Josepha von Füricha, ki je bil v 19. stoletju na Slovenskem zelo priljubljen, zato ga najdemo v številnih slovenskih cerkvah.

Svoj pečat je v cerkvi pustil tudi sloviti arhitekt Jože Plečnik. Med letoma 1952 in 1953 je na prošnjo takratnega župnika Jožeta Smoliča oblikoval stranska vhoda, in sicer tako, da je v debelini cerkvenega zidu oblikoval majhen vetrolov. Portal notranjih vrat je lesen in posnema oblike klasičnih kamnitih portalov, dekoracija na vratnih krilih se približuje baročnemu slogu cerkve, vendar pa je izvedba vrat poenostavljena.

Tunjiška cerkev kot celostna baročna umetnina pred kuliso kamniških planin kraljuje že četr tisočletja. Ta biser arhitekture na Slovenskem je Peter Pavel Glavar dal pozidati med leto-

98 Sicer gre za precej slabo delo iz sredine 19. stoletja.

ma 1762 in 1766. Sam v svoji računski knjigi preprosto pravi, da je novo cerkev dal pozidati, ker je stara postala premajhna, med ljudmi pa je še vedno zelo živo prepričanje, da jo je dal postaviti v spomin na svojo mater. Ker je ni nikoli poznal, naj bi v cerkvi odsevalo toliko močnejše čustvo do Marijine matere.

Relikvije sv. Peregrine

Relikvije sv. Peregrine

Na binkoštni torek leta 1796 so v Tunjice prinesli relikvije mučenice sv. Peregrine. Peregrina je v času Dioklecijanovega preganjanja kristjanov prišla v Rim iz stare Luzitanije. Pri rosnih štirinajstih letih je bila mučena skupaj s sv. Nežo in umrla zaradi udarcev z verigami po glavi.⁹⁹ Njene relikvije so 4. oktobra 1660 iz Rima, iz katakomb sv. Priscile, prinesli v ljubljansko diskalceatsko cerkev sv. Jožefa, kjer je bila omenjena svetnica kot posebna patrona kranjske dežele proti Turkom čaščena do leta 1787. Prihodnje leto jih je prior usmiljenih bratov, ki so prevzeli cerkev, izročil sodarju Jožefu Debelaku, slednji leta 1789 ključavničarju Petru Gerstenmajerju, ki jih je nato izročil smledniškemu baronu. Od leta 1789 do leta 1795 so bile v grajski kapeli v Smledniku. Jožef Peter Tomelj, Glavarjev beneficiat v Komendi, pa jih je 16. maja 1796 z listinami vred

⁹⁹ Založan 1864: 181.

izročil cerkvi v Tunjicah.¹⁰⁰ Naslednji dan, na binkoštni torek, so relikvije sv. Peregrine iz Komende v veliki procesiji slovesno prenesli v Tunjice. Nosilo jih je štirinajst štirinajstletnih deklic.¹⁰¹ Danes so relikvije prvega reda (lobanja in okostje) shranjene v relikviariju pod glavnim oltarjem.

Sv. Peregrina

100 Stele 1929: 136.

101 Palčič 1995: 10.

Ohranjena je pesem o sv. Peregrini, njen avtor pa ni znan.

Pesem od sv. Peregrine

O ti sveta Peregrina
ti nadoužna dekelca
več ked en taužent let si bla skrita
u Rim med drugim marternikom
u kranjsko deželo si poslana
pred stu tridesetem lejtem
kir je matere svete Ane
tukei velka Božja pot

Tojo čistost in nadoužnost
vam jo očem razodet
kumej per šternaisteh letah
je ota martro terpet
za Ježuša oče umret
to nadoužnost ohraniti
od tiranov je pobita
od tepejna more umreti

Ti se Romerca imenuana
tu je prou toje ime
na več kraju se bla poslana
deb te častili ludje
zdei si pak u ti tunški cirkve
kir je en krej teh romarjou
tukej je tu svetu truplu
pod altarjem leži zdei

Oj ti romerca in divica
 jest tu žiher govorim
 bodi naša pomočnica
 posebnu tim romarjam
 od več kraju ste sem peršli
 romari inu romarce
 tukej so še gnade sedo
 ah sklučeni nu raneni

Kir je čista inu nadoužna
 je dopadla gospud Bogu
 zatu je sveta Peregrina
 terpela martro zatu
 nam za en exempel dana
 posebnu za sedanji čas
 koker mati sveta Ana
 prosita Boga za nas
 A.M.E.N.¹⁰²

Rokopis pesmi o sv. Peregrini

Cerkev v 19. stoletju

Med letoma 1832 in 1852 je v Tunjicah župnikoval in gospodaril lokalist Matevž Primožič. Sezidal je več podpornih zidov – škarp, vendar je pri tem uporabljal za gradnjo neprimeren tunjiški kamen, zaradi česar so se vse škarpe okoli pokopališča, mežnarije in farovškega vrta sčasoma podrle. Duhovnik Jože Lombergar jih je med letoma 1862 in 1875 obnovil, na Prevali, okrog cerkve in župnišča pa zasadil mlado drevje. Sadike je za takratnih 25 vinarjev za kos kupoval v Sušakovi drevnici. Največ jablan je zasadil v letih 1862 in 1863, češnje in češplje pa med letoma 1864 in 1870.¹⁰³

V letu 1863 so s škodlami na novo prekrili oba zvonika, prihodnje leto pa kupili nov bronast zvon. Ob župnišču je bil leta 1871 iz sekanega kamna zgrajen pet metrov globok betonski vodnjak. Imel je zelo pomembno vlogo, kar je zapisal tudi Lombergar, ki pravi, da so v preteklosti morali v sušnih obdobjih vodo prinašati iz Tunjščice ali celo iz Bistrice. Voda v nezidanih vodnjakih ali vodnjakih, zgrajenih iz tunjiškega kamna, je bila namreč rumene barve in zato ni bila primerna za pitje.¹⁰⁴

Leta 1875 so v cerkvi položili kamnita tla vse od velikih vrat do oltarja sv. Luka. Kamniti tabernakelj z dvema angeloma, ki je v cerkvi postavljen še danes, je bil od Brezničanov kupljen leta 1878. Izdelan je bil v Benetkah in je bil prvotno v tamkajšnji redovniški cerkvi. Pobudnik za nakup je bil župnik Janez Dolžan. V tem letu so kupili in uglasili tudi orgle.¹⁰⁵

Leta 1880 je bilo pri pokopališču z opeko prekrito obzidje, leto kasneje pa je bila prekrita streha na kupoli. Leta 1882 so bila v zvonikih izdelana lesena okna, obenem pa so na pobudo župnika Matije Kralja zamenjali zvonove, kupljene od kopenske farne cerkve sv. Petra. Leta 1888 so v cerkvi položili nov

103 Palčič 1995: 13, 27.

104 Palčič 1995: 13–14.

105 Palčič 1995: 13.

kamniti tlak in postavili novo obhajilno mizo. V tem letu sta bila prenovljena tudi glavni oltar in prižnica.¹⁰⁶

Leta 1890 so križev pot, dobljen leta 1776, prodali v Zalog, novega pa so izdelali pri Zgornjem Dolencu v Lanišah. Okvirje zanj je izdelal Janez Hrovat, mizar iz Tuhinja.¹⁰⁷

Cerkev sv. Ane s polkni na zvonikih in s »totenkamro« na sredini pokopališča

Notranjost cerkve s pogledom proti glavnemu oltarju

106 Palčič 1995: 13–14, 18.

107 Palčič 1995: 10, 18.

Leta 1891 so iz uršulinske cerkve v Ljubljani kupili orgle. Zaslugo pri zamenjavi orgel sta imela organist Janez Gerkman – Ukušekov in nadučitelj Cenčič iz Kamnika.¹⁰⁸ V tem letu so kupili tudi nova cerkvena bandera, ki so še vedno v uporabi.¹⁰⁹

Križev pot

Procesija z banderom

108 Palčič 1995: 18–19.

109 Ivan Nograšek 2012: Intervju. Tunjice, februar.

Orgle

Nastanek

S preureditvijo stolnih orgel leta 1762 je Franc Ksaver Križman dosegel velik ugled in že naslednje leto naredil orgle za novo uršulinsko cerkev, ki še ni imela inštrumenta.¹¹⁰ Zgodovina orgel, napisana v kroniki uršulinskega samostana v Ljubljani za leto 1763, se začne: »V tem letu so bile za našo cerkev narejene nove orgle, ki so prvič zaigrale za polnočnico. Orglar je bil duhovnik z imenom Franc Ksaver Križman, ki je prejel v gotovini 1400, poleg vzdrževanja, darov in zdravil in drugih stroškov; vzdrževanje vajencev, poleg domačega lesa, kar vse skupaj zneso za orgle 2000 forintov.«¹¹¹

Križmanove orgle

Zgodovina

Prvotne Križmanove orgle so imele en manual in 14 registrov. Dokaz za to je nedvomno nizka cena – 2000 forintov, pa tudi cene nekaterih kasnejših Križmanovih orgel. V času vojne je bila potreba po senu za vojsko zelo velika, običajna skladišča niso zadoščala, zato so za ta namen določili uršulinsko cer-

¹¹⁰ Bizjak in Škulj 1985: 150.

¹¹¹ Škulj 2010: 58.

Notranjost cerkve s križevim potom in orglami

kev in jo napolnili s senom. Orgle so v tem času utrpeli precej škode. Še več pa so jo povzročili tisti, ki so orgle kasneje popravljali in spreminjali. Trditev, da je Goršič pri prenosu orgel te močno zožil, ne drži, ker tega ni opaziti niti na ohišju niti na sapnicah. Orgle v Tunjicah so Križmanovo delo in jih je mogoče skoraj v celoti postaviti v prvotno stanje. Orgle so imele po beneškem vzoru zaveso. Na orglah je bila izrezljana podoba sv. Cecilije pri orglah. Orgle med letoma 1809 in 1816 niso bile uporabne. Leta 1816 se je cerkveno sosedstvo opogumilo in z nabirko pripomoglo k obnovi inštrumenta. Brata Hönig sta poklicala orglarja iz Celja, mu ponudila vzdrževanje in ga toliko časa zadržala, da so bile orgle popravljene. Kdo je bil ta orglar, ni točno znano, verjetno pa je bil to Venčeslav Marthal, učenec znanega celjskega orglarja Antona Scholza. Pozneje je te orgle preurejal Malahovski, ki je odstranil jezičnike in jih nadomestil z godalnimi registri.¹¹²

112 Škulj 2010: 59–60.

Spremembe in predelave inštrumenta

Naslednji podatek glede orgel je iz leta 1839, ko so bile »orgle predelane, okrašene, lepo pozlačene, omara marmorirana, dodana pa je bila harmonika«, o čemer je pisala mati Eleonora Hudovernik, organistinja v uršulinski cerkvi, ki je črpala neposredno iz samostanske kronike. Za leto 1842 pravi, da so bile orgle ponovno izboljšane in preurejene tako, da je organistka gledala proti glavnemu oltarju, medtem ko je prej sedela s hrbtom proti njemu. Leta 1860 je orglar Malahovski orglam dodal register *voce humana* (ta register je omenjeni orglar rad dodajal), bil pa je to zelo star register.¹¹³

Prestavitev orgel v tunjiško cerkev in predelava za tunjiški kor

Ko je leta 1891 Franc Goršič v uršulinsko cerkev postavil svoje orgle, je samostansko predstojništvo Križmanove orgle prodalo za 450 goldinarjev »župni cerkvi v Tunjice pri Kamniku«, kjer so še danes. Ker je bila orgelska *omara* prevelika za tunjiški kor, so ob prestavitvi morali znižati njen gornji del. Ker je cerkveni obok okrogel, orgelska omara pa ima trikotni sklep, so morali odrezati konico tega trikotnika. Pročelje je razdeljeno na tri enako široka polja: stranski imata po devet večjih piščali principala, srednje polje pa ima v sprednjem delu manjše piščali tega registra. Zgornji del tega polja je zaprt z desko, pred katero stojita kipca angelčkov, ki držita krono. Na dnu pročelnih odprtin je mogoče priti do sapnic. Okraski na pročelju so rokokojski, vendar nekoliko skromni. Omara je danes rjavo pobarvana (»poflodrana«), iz kronike za leto 1839 pa je razvidno, da je bila omara marmorirana.¹¹⁴ O omari dr. France Stele pravi: »Omara za orglje, klasicistična ornamentika, dva angeljčka držita krono s sedmimi rogovi, 1. pol. XIX. stol.«¹¹⁵ Na dnu gornjega dela omare je *sapnica* glavnega piščalja iz orehovine, lepo izdelana, plitva, s 14 piščalnimi deskami za registre in 45 ventili pod prekati. Tri piščalne deske so zaprte. Na ostalih so piščali registrov po dispoziciji. Pod sapnico glav-

113 Škulj 2010: 60.

114 Škulj 2010: 60.

115 Stele 1929: 140.

nega pročelja je sapnica pozitivna. Na dnu spodnjega dela proti zadnji steni orgelske omare je pedalna sapnica z 12 ventili. Izdelava kaže na povsem drugega orglarja, saj nima piščalnih desk, ampak stojita registra neposredno na sapnici. Ob zadnji steni sta 8-čveljski oktavni bas, za njim pa 16-čveljski kontrabas. Med njima je deska za zelo ozek register. Registra se ne moreta vključiti samostojno, ampak se hkrati vklopita in izklopita z zračnim ventilom, kar je značilno za beneške orgle. Tretji del je *igralnik*, ki po obliki in izdelavi ne kaže nobene podobnosti z omaro. Ima dve klaviaturi po 49 tipk. Prvotno je bil igralnik narejen za eno klaviaturo. Dodana je spodnja, ki sega nekoliko ven in ima poseben pokrov. Obloge belih tipk so iz kosti, črne pa iz ebenovine. Širina klaviature je 664 mm. Prvi manual ustreza glavnemu pročelju, drugi pa pozitivu. Ker ima vsaka klaviatura 49 tipk, sapnica pa 45 ventilov, je imela izvirna klaviatura kratko oktavo (Cis, Dis, Fis in Gis so zvezani na cis, dis, fis in gis). Na vsaki strani igralnika je devet (po tri v treh vrstah) registrskih ročic, ki so okrogle in ploščate ter imajo premer 38 mm in 50 mm dolžine. Na sredini ročice je gumb iz biserne matice v premeru 8 mm, kot je

Manuali Križmanovih orgel

po navadi v Goršičevih igralnikih. Igralnik je verjetno naredil orgelski mojster Peter Rojc (Roitz) leta 1842 (napis ob zadnji steni igralnika), vendar pa nekatere prvine kažejo na poznejše dodatke, ki po izdelavi izdajajo Goršiča – pedalna klaviatura in pedalna zveza.¹¹⁶ *Registri* – starejši registri so načeloma na manualni sapnici in so kovinski, leseni so novejši. Pročelni principal je zanesljivo izviren.

Dispozicija orgel

je naslednja:

I manual

- 01 Principal 8`
- 02 Voce humana D 8`
- 03 Bordon B 8`
- 04 Bordon D 8`
- 05 Gamba 8`
- 06 Flauto amabile 8`
- 07 Oktava 4`
- 08 Viola d`amore 4`
- 09 Kvinta 2 2/3
- 10 Superoktava 2`
- 11 Mikstura III-IV 2`

II manual

- 12 Kopel 8`
- 13 Flauta 4`
- 14 Salicional 4`

Pedal

- 15 Kontrabas 16`
- 16 Oktavni bas 8`
- 17 Cello 8`

Orgle danes

Orgle so od novembra 2002 redno vzdrževane in uglašene. Očiščena je tudi notranjost omare, v katero pa so v letih, ko orgle niso bile skrbno vzdrževane, prišli netopirji in mrčes ter z iztrebki naredili precej nesnage in škode na kovinskih piščalih. Leta 2004 je bil stari motor zamenjan z novejšim, ki je dosti tišji od prejšnjega. Za orgle vsa ta leta skrbi orglarski mojster Tomaž Močnik iz Cerkelj na Gorenjskem, ki je pred novo mašo v letu 2011 dodal vrsto manjkajočih piščali in tako znatno izboljšal zvok orgel. V tunjiški cerkvi delujeta in pri mašah sodelujeta dva pevska zbor, in sicer otroški in mešani pevski zbor.

¹¹⁶ Škulj 2010: 61.

Velika noč usodna kar dvakrat

Bilo je na velikonočno nedeljo 14. aprila 1895, ko je ob 20. uri in 17 minut na območju mesta Ljubljane, Ljubljanskega barja in Vodice stresel zemljo močan potres. Čutili so ga celo prebivalci Dunaja, Splita in italijanskih mest Assisi, Firenze ter Alessandria. Potresni sunek je zajel območje s polmerom približno 350 km. Največje poškodbe so nastale v premeru 18 km, od Iga do Vodice, manjše pa v polmeru 50 km.¹¹⁷ Potres je zaradi dneva in območja, na katerem se je zgodil, znan kot velikonočni ali ljubljanski potres, v naslednjih desetih dneh pa mu je sledilo več kot sto popotresnih sunkov. Mnogo objektov je bilo poškodovanih, med njimi je bila v Tunjicah poškodovana tudi cerkev sv. Ane. Duhovnik Matija Kralj je dogodke po potresu skrbno in podrobno zapisoval. V letih, ki so sledila, so farani z darovanim lesom za gradbene odre in vložnim delom obnavljali poškodovano cerkev, župnišče in mežnarijo. Največ dela so opravili med letoma 1895 in 1897 in obenem urejali tudi okolico cerkve – leta 1895 so okoli farovškega vrta naredili škarpo.¹¹⁸

Med obnavljanjem je 2. julija 1896 močan vihar razmetal zunanje odre, ki so bili vse do vrha kupole postavljeni v bregu proti Hrustovemu grabnu. Kupolo so farani pokrili s hrastovimi skodlami in na cerkev namestili strelovod, posebno pozornost pa so namenili pozlačenim špicam na vrhu zvonikov in kupole. Imenovali so jih »sesalke«. Farani so bili prepričani, da so slednje pri strelovodu najpomembnejše.¹¹⁹ Po potresu je leta 1899 Janez Vurnik iz Radovljice prenovil stranske oltarje, leta 1903 pa je bila popravljena tudi ura.¹²⁰

Potres je v srcih ljudi pustil velik strah, zato so se verniki zaobljubili, da bodo vsako leto na velikonočno nedeljo obhajali popoldansko protipotresno procesijo z Najsvetejšim. Proti-

117 Potresi: Potres leta 1895 v Ljubljani, internetni vir.

118 Palčič 1995: 19.

119 Ivan Nograšek 2012. Intervju. Tunjice, februar.

120 Palčič 1995: 19.

potresna procesija se je ohranila vse do današnjih dni, verniki pa se z molitvijo obračajo na Boga, naj jih varuje pred podobnimi nesrečami.

Naslednji dogodek, ki je zaznamoval zgodovino cerkve, se je zgodil na velikonočno nedeljo 31. marca leta 1929, ko je zaradi cigaretne ogorka, ki ga je odvrigel eden od pritrkovalcev, pogorelo ostrešje cerkve in zvonikov. Dolgotrajna suša in veter sta pripomogla, da se je ogenj hitreje širil. Tunjičani so

Cerkev po požaru leta 1929

Prekrivanje kupole z bakrom *Popravilo strešne konstrukcije zvonikov leto po požaru*

poskušali pred njim rešiti vsaj notranjost cerkve: božji grob, bandera, lestence, križev pot, cerkveno obleko in slike. Z lesenim podom, ki so ga v cerkvi uporabljali med zimo, so zaščitili nove klopi.¹²¹

Vodo so k cerkvi iz potokov Tunjščica in Ulčnik na glavah nosile ženske. Na pomoč so jim priskočili tudi kamniški gasilci z moderno motorno brizgalko, ki pa je bila pri požaru neuporabna, saj je vodo iz Tunjščice črpala le do Pikovca, domačije štiristo metrov nižje od cerkve. Preden so pripeljali ročno brizgalko, sta se vnela že oba zvonika. Pogorel je tudi prehod med njima, po prizadevanju domačinov pa so uspeli rešiti vse zvonove in uro.¹²²

Po požaru so moški pospravili ogorke, ženske pa so očistile notranjost cerkve in jo uredile za mašo na velikonočni ponedeljek. Tega dne se je v Tunjicah vernikov kar trlo, saj so želeli videti posledice požara. Popoldne so sledili pogovori o najnujnejših delih. S cerkve so očistili pepel, da ob morebitnem deževju ne bi umazal zidu, tesarji pa so do večera že postavili zasilni strehi nad prezbiterijem in korom. Kupola je bila preobsežna, zato je ostala nepokrita.¹²³

V prihodnjih dneh so se pričela obširna obnovitvena dela. Načrte za prekritje strehe in kupole je naredil domačin France Vrhovnik, stavbni vodja v Ljubljani. Do praznika sv. Ane v

121 Palčič 1995: 20.

122 Palčič 1995: 20.

123 Palčič 1995: 21.

juliju so že obnovili kupolo in jo prekrili z bakrom, obenem so popravili simse, ometali cerkev in zvonike ter jih prebelili. Strehi nad prezbiterijem in korom so obnovili do konca avgusta, zvonika pa do godu sv. Ane prihodnje leto.¹²⁴

Zvonovi zvonijo ...

Tunjiška posebnost so štirje zvonovi (3 + 1) v dveh zvonikih. A ni bilo vedno tako. Vse do leta 1882 so bili namreč v severnem zvoniku nameščeni trije zvonovi, ki so verjetno izvirali¹²⁵ še iz časov stare gotske cerkve in so bili, ali pa se je vsaj tako zdelo župniku Matiji Kralju, premajhni. Zato je izkoristil priložnost in ob menjavi zvonov v Komendi dosegel dogovor, da bodo stare komendske zvonove

*Račun za veliki zvon,
kupljen leta 1864*

odkupili Tunjčani. To je domačine razdelilo in sprožilo velik odpor med delom prebivalstva, ki je bilo na stare zvonove močno navezano. Razumeti je treba, da zvonovi predstavljajo pomemben del krajevne identitete – slišijo se daleč naokoli in tudi prebivalcem sosednjih krajev oznanjajo, kaj se dogaja na vasi. Že leta 1864 je bil kupljen veliki zvon (1632 kg), izdelan v livarni Antona Samasse v Ljubljani. Napis na zvonu se glasi: »No 1686 OPUS ANTONII SAMASSA LABACI 1864. KAMORKOL SE GLAS MOJ SLIŠI – MILOST BOŽJA VAS

¹²⁴ Palčič 1995: 22–23.

¹²⁵ Starost prvotnih zvonov ni nikjer zabeležena, niti se ne ve, kdo jih je ulil. Zato se misli, da so izvirali še iz stare cerkve, čeprav nekateri dokumenti kažejo na kasnejši izvor. Tukaj gre predvsem za v Glavarjevi korespondenci najdeno pismo iz leta 1762, v katerem livar Balthasar Tadej Schneider z Brega pred Karloškimi vrati ponuja ulitje dveh novih zvonov, saj je slišal, da naj bi dva počila. Resničnost livarjevih navedb ni možno potrditi, saj Glavarjev odgovor ni znan, prav tako se ne ve, ali je do nakupa dveh novih zvonov prišlo.

OBIŠI.«¹²⁶ Po ustnem izročilu so tistega leta zelo dobro obrodile češplje, ki so jih ljudje pridno sušili in prodajali, z izkupičkom pa plačali zvon. Zato so temu zvonu rekli tudi »češpljev zvon«. Ljudje temu zvonu pripisujejo izjemno moč pri odganjanju hude ure.¹²⁷

Da se je ohranil veliki zvon, ima največ zaslug župnik Jakob Razboršek. Ko so med prvo svetovno vojno oblasti za vojaške potrebe pobirale cerkvene zvonove, je namreč v zameno za največji zvon izročil vse tri manjše (kupljene 1882) naenkrat ter tako rešil veliki zvon pred uničenjem. Slutil je namreč, da bodo prej ko slej pobrali še več zvonov. Ko se je to čez čas uresničilo, cerkvam pa je smel ostati le en zvon (navadno

Veliki zvon v južnem zvoniku

Trije zvonovi v severnem zvoniku

126 Palčič 1995: 14, 17–18.

127 Ivan Nograšek 2012. Intervju. Tunjice, februar.

najmanjši), se je pokazalo, kako prav je imel. Zanimivo je, da je južni zvonik, ki je bil dolga leta brez zvona (t. i. »mutast turn«, kot so rekli včasih), ohranil zvon, severni zvonik (ki je doslej vedno imel zvonove) pa je začasno postal »mutast«. Po koncu prve svetovne vojne so pretopljene zvonove iz severnega zvonika nadomestili. Najprej so leta 1921 kupili mali (564 kg) in tretji (1045 kg) zvon, leta 1932 pa še drugega (734 kg). Vsi trije zvonovi so delo Strojnih tovarn in livarn v Ljubljani.¹²⁸ Tunjičani zvonove imenujemo po velikosti, in sicer od manjšega do največjega. V severnem zvoniku so torej mali zvon (najbližje župnišču), drugi zvon (med prvim in tretjim zvonom) ter tretji zvon, v južnem zvoniku pa kraljuje veliki zvon.

Vse do začetka 80. let so se zvonovi »gonili« na roke, in sicer so bile vrvi nameščene pod severnim zvonom. Da je bilo mogoče »goniti« tudi veliki zvon, je bil v zvonik nameščen mehanizem, preko katerega se je sila vleka prenašala v južni zvonik. Z elektrifikacijo so bile vrvi odstranjene, so pa še vedno ohranili prenosnik – tram, ki povezuje oba zvonika. Sočasno z elektrifikacijo je prišlo tudi do prenove načina zvonjenja – stare kemblje so nadomestili z novimi s protiutežjo. Čeprav so se nekateri domačini po tem pritoževali, da zvonovi ne pojejo več tako, kot so včasih, pa je dejstvo, da je novi mehanizem zmanjšal nevarnost poškodbe zvonov. Stari sistem je namreč zaradi nefiksne nosilca povzročal drgnjenje kemblja ob obod zvona in s tem poškodoval zvon, kar so ugotovili tudi ob prenovi v letu 2011, ko so k velikemu zvonu poskusno namestili stari kembelj. Bolj kot kembljem lahko razliko v zvonjenju pripišemo elektrifikaciji, saj ročno zvonjenje ni bilo vedno ubrano in je bila zato slišnost zvonjenja drugačna od električnega.¹²⁹ V okviru prenove v letu 2011 so zvonove peskali, jih obrnili (da se ne bi preveč obrabil obod zvona) ter namestili krogljčne ležaje in sodobnejšo električno opremo (npr. pritrkovalsko omarico). Pomembna je uskladitev bitja ure z zvonjenjem, s čimer je preprečena možnost nesreč in okvar (kar se je v preteklosti že

128 Palčič 1995: 17–18.

129 Janez Stele 2012. Intervju. Tunjice, 26. marec.

dogodilo). Žal pa so odstranili roko pri velikem zvonu, zaradi česar ga ni več mogoče »goniti« na roke.

Še na kratko o zvonjenju. Vsak dan, tudi če ni maše, zvoni trikrat dnevno angelovo češčenje (ob sedmih zjutraj, opoldne in ob mraku). V Tunjicah ob sedmih in opoldne zvoni veliki zvon, zvečer pa veliki (angelovo češčenje), mali (na čast sv. Florjanu) in drugi zvon (na njem je upodobljen evangelist Luka, ki je zavetnik živine in zaščitnik pred hudo uro) – vsak po tri minute. Angelovo češčenje izvira iz tradicije 11. stoletja, ko so verniki ob večerih molili tri zdravamarije kot priprošnjo k Devici Mariji. Prvotno se je zvonilo dvakrat dnevno, nato pa je leta 1456 papež Kalist III. ukazal opoldansko zvonjenje in molitev za varstvo pred turško nevarnostjo. Po zmagi Janósa Hunyadija (očeta Matije Korvina – kralja Matjaža) pri Beogradu nad Turki se opoldansko zvonjenje in molitev angelovega češčenja opravljata tudi v spomin na to veliko zmago.¹³⁰

Med ostalimi vrstami zvonjenja sta najbolj običajni (se izvajata vsakodnevno) zvonjenje »petnajst do« (petnajst minut pred pričetkom maše) in po maši. Pred cerkvenimi prazniki in nedeljami se zvoni tudi v času večernic (ob 15.00 v zimskem, ob 16.00 v poletnem času). Na praznični dan poleg »petnajst do« in po maši zvoni tudi eno uro pred mašo. V Tunjicah je navada, da pri vsaki maši med povzdigovanjem zvoni veliki ali tretji zvon. Ob praznikih lahko zvonjenje med povzdigovanjem nadomesti pritrkovanje.

Med ostalimi vrstami zvonjenja je treba omeniti še zvonjenje z malim zvonom, t. i. navčkom, ki zazvoni ob obvestilu o smrti farana, ter mrliško zvonjenje. Če umre ženska, navček zvoni »dva štuka« (3 minute zvonjenja, pol minute premora, 3 minute zvonjenja), če moški, pa »tri štuke« (trikrat po 3 minute zvonjenja in dva polminutna presledka). Včasih, ko so še zvonili ročno, je navček zvonil namesto 3 po 5 minut. Mrliško zvonjenje se izvaja trikrat dnevno po zvonjenju angelovega češčenja v času od smrti farana do pogreba. Pri mrliškem zvonjenju morajo vsi štirje zvonovi zapeti istočasno,

130 Voje 1998: 152.

tako za moškega kot žensko po »tri štuke«. Za otroka, ki še ni bil pri prvem svetem obhajilu, pri mrliškem zvonjenju po »tri štuke« zvonita samo mali in drugi zvon.¹³¹ Na srečo se to zvonjenje v Tunjicah sedaj le redko sliši.

Pritrkovalca

Tunjiška posebnost je zvonjenje ob petkih. V vseh cerkvah na ta dan, ko se spominjamo Jezusove smrti na veliki petek, zvonijo ob 15.00 – ob uri, ko je Jezus po poročanju Svetega pisma in po izročilu umrl. V Tunjicah v ta namen zvonijo tudi dopoldne – ob 9.00. Kdaj se je ta posebnost pričela, ni znano. Nekdanji tunjiški župnik Edi Strouhal domneva, da ta običaj izhaja iz dobesečnega razumevanja poročila o Jezusovi smrti. V evangelijih je namreč zapisano, da je Jezus umrl ob 9. uri. Ker pa so Rimljani delili dan (in ure) drugače kot mi (prva ura je bila ob svitu), je 9. ura po rimskem številju enaka 15.00 po našem času. Četudi izvor tega običaja ni povsem jasen, pa se je zvonjenje ob 9.00 močno zakoreninilo med prebivalci Tunjic in se ohranja kot lokalna posebnost.

131 Peter in Franc Stele 2019. Intervju. Tunjice, julij.

Zvonarji

Nekdaj sta bila z zvonjenjem povezana dva »poklica«. Bilo je sicer običajno, da je bil zvonar tudi pritrkovalec in obratno, ni pa nujno. Naloga zvonarja je bila, da je z vlečenjem vrvi (ki so bile tudi pod zvonikom), spravil zvonove v pogon, pritrkovalci pa so z udarjanjem s kembljem ob zvon z različnim ritmom in z melodijo zvona ustvarjali viže. Pritrkovalci so svoje delo opravljali le ob praznikih, zvonarji pa so morali svoje delo opravljati vsak dan (angelovo češčenje, zvonjenje pred in po maši, mrliško zvonjenje itd.) ter so morali biti pri svojem delu dosledni in natančni, saj se je po uri in zvonjenju iz cerkvenega zvonika ravnala vsa vas. Zvonarji so bili pogosto tudi otroci (večinoma fantje), medtem ko so bili pritrkovalci večinoma odrasli moški. Z elektrifikacijo zvonjenja je delo zvonarja izginilo, pritrkovalci pa so se, sicer v vedno manjšem številu, ohranili.

Zvonarji so pri ročnem zvonjenju uporabljali različne melodije. Vedno so zvonili trije zvonarji, saj je bil veliki zvon pretežak za eno roko. Običajno so izvajali melodijo, pri kateri je prvi udaril mali zvon, za njim drugi, nato tretji in nazadnje veliki zvon. To melodijo so imenovali navadna. Le pri pogrebem sprevodu (nekdaj ni bilo mrliške vežice in se je pogrebni sprevod pričel na domu pokojnika) in redkeje pri mrliškem zvonjenju so kot zadnjo izvajali melodijo »Od Pikovca gor« (ime izhaja iz tega, da so jo pričeli, ko se je pogrebni sprevod približal Pikovcu, zadnji domačiji pred cerkvijo). Pri tej melodiji je prvi udaril tretji zvon, nato mali, za njim drugi in na koncu veliki zvon. Drugačna je bila tudi postavitev zvonarjev. Običajno je za dve vrvi vlekel tisti, ki je poganjal mali in drugi zvon, pri njej pa je za dve vrvi vlekel zvonar, ki je najprej pognal tretji in nato mali zvon. Občasno so izvajali tudi melodiji »1, 3, 2, 4« ter »2, 1, 3, 4«, ki nista imeli posebnega imena.¹³²

132 Franc Stele 2019. Intervju. Tunjice, julij.

Pritrkavanje

Pritrkavanje ali »pretrkavanje« po domače ima v Tunjicah dolgo neprekinjeno tradicijo. Ravno upornost in odločnost pritrkovalcev je dosegla, da so po drugi svetovni vojni v času hudega zatiranja vseh dejavnosti, povezanih s cerkvijo, pritrkovalci dobili posebno dovoljenje, ki je zaščitilo tukajšnjo pritrkovalsko dejavnost kot etnološko posebnost. K temu je nedvomno pripomoglo tudi dejstvo, da je pritrkavanje zaradi dveh zvonikov zelo specifično in je povzročilo velike težave že marsikateremu, tudi izkušenemu pritrkovalcu. Glavni razlog se skriva v dejstvu, da med pritrkavanjem, sploh pri letečih vižah, pritrkovalec letečega zvona ne sliši in se mora zanašati zgolj na vid in občutek za ritem. Nekatero pritrkovalsko skupino so težavo rešile tako, da so k velikemu zvonu namestile mikrofone, ki so jih povezale s slušalkami ter tako ojačale zvok iz sosednjega zvonika.¹³³

Ločiti moramo zvonjenje (gonjenje zvonov z vrvmi) in pritrkavanje, ki sta bili v preteklosti močno povezani dejavnosti, danes pa temu ni več tako. Pred avtomatizacijo leta 1981 so ročno zvonili večkrat dnevno ob točno določenih urah, razen v velikem tednu (od večerne maše na veliki četrtek do velikonočne vigilijske na veliko soboto), ko je to delo opravljala raglja (ki je že dolgo ni več), nameščena v južnem zvoniku pod velikim zvonom. S slednjo je povezana stara šala: »Kako ločimo moški in ženski turn?« »Ženski turn ima ragljo.«¹³⁴ Pritrkavanje pa je glasbena praksa, sestavljena iz ritmičnega udarjanja ob obode cerkvenih zvonov z namenom naznanjanja pomembnejših cerkvenih praznikov. Večina viž izhaja iz lokalne glasbene tradicije, obenem pa pušča prostor za nove, domiselne rešitve.¹³⁵

Zvok se da iz zvonov privabljeti na različne načine, in sicer neposredno (ročno), preko vzvodov in s kladivi. Najpogosteje se uporabljajo različni vzvodi, s čimer je razbremenjena teža kemblja. Tovrsten način pritrkavanja uporabljamo tudi

133 Janez Stele 2012. Intervju. Tunjice, 26. marec.

134 Peter Stele 2012. Intervju. Tunjice, marec.

135 Kovačič 2009: 20.

Tunjičani. V severnem zvoniku, kjer se nahajajo trije zvonovi, uporabljamo vzvode (»rajkle«), ki jih zgoraj namestimo v krono zvona, spodaj pa nanje z verigo pritrđimo kembelj. Pri tretjem zvonu si za lažje pritrkavanje pomagamo tudi z vzvodom, ki je pritrjen na prečni tram lesene nosilne konstrukcije. Podoben sistem uporabljamo tudi pri pritrkavanju na veliki zvon. Ker kembelj velikega zvona nima več spodnjega dela, kamor bi lahko pripeli verigo, za pritrđitev vzvoda na kembelj uporabljamo poseben lesen nastavek.

Glede na pozicijo zvonov med izvedbo se viže delijo v dve skupini, in sicer: stoječe, pri katerih zvonovi med pritrkavanjem mirujejo, in leteče, pri katerih eden od zvonov, navadno največji (t. i. leteči zvon), niha, ostali pa mirujejo. Pri letečih vižah (navadno je leteči veliki zvon, izjemoma tretji), ni mogoče spreminjati dinamike in tempa, saj ju določata glasnost in frekvenca letečega zvona.¹³⁶ Tunjiški »pretrkvači« izvajamo tako stoječe kot leteče viže, pri čemer se izvedba zaradi dveh zvonikov in štirih zvonov nekoliko razlikuje od slovenske navade. Tako se vedno pritrkava s štirimi zvonovi, pri čemer sta za polno uporabo zvonov pri letečih vižah potrebna vsaj dva pritrkovalca (eden pritrkava na dva zvonova), pri stoječih pa najmanj trije (eden pritrkava na veliki zvon, dva na ostale tri zvonove). Ali posameznik pritrkava na en zvon ali na dva zvona, je odvisno od viže, izbira pa lahko kombinacijo katerih koli (navadno sosednjih) zvonov v severnem zvoniku.

Od zadnje preнове dalje poleg ročnega pritrkavanja lahko vključimo tudi avtomatsko pritrkavanje, ki pa se od ročnega močno razlikuje. Drugačen je sam princip pritrkavanja, saj avtomatika uporablja kladiva, s katerimi tolče po obodu zvona (pri ročnem pritrkavanju se uporablja kembelj), prav tako so drugačne viže. Avtomatika večinoma uporablja krajše stoječe viže (letečih ne uporablja), ki se hitro menjavajo. Drugačna sta tudi melodika in ritem. Pravzaprav ni nobene viže, ki jo izvajamo tunjiški pritrkovalci in bi bila tudi na repertoarju avtomatike.

136 Kovačič 2009: 20.

Večernice in zvonjenje dneva

Glede na čas pritrkavanja ločimo večernice (večerno zvonjenje) in pritrkavanje na dan praznika. Ob praznikih so včasih pritrkavali tudi t. i. zvonjenje dneva ob 3. uri zjutraj, za novo leto in binkošti pa se je včasih pritrkavalo ob polnoči, pri čemer so vasi tekmovalle med seboj, katera bo prva začela.¹³⁷

Danes te vrste pritrkavanja, razen izjemoma, ne prakticiramo več. Po dolgih letih je bilo zvonjenje dneva na sporedu ob 5. uri zjutraj na dan nove maše Jureta Koželja. Na večino prazničnih dni se pritrkava 15 minut pred mašo, in sicer so na sporedu leteče viže. Le ob najpomembnejših praznikih (božič, velika noč, binkošti, itd.) se pritrkavanje prične že pol ure pred mašo. Takrat se veliki zvon najprej na kratko požene (ena do dve viži), nato se do petnajst minut do polne ure izvajajo stoječe viže. Ob »petnajst do« pa pridejo na vrsto leteče viže. Po praznični maši se približno deset minut pritrkavajo leteče viže.

Najpomembnejša pritrkovalska dejavnost so večernice. Izvajajo se na predvečer pomembnejšega cerkvenega praznika

Zvonik z zvonovi

¹³⁷ Janez Stele 2012. Intervju. Tunjice, 26. marec.

Zvonik z velikim zvonom

in praviloma trajajo eno uro. V zimskem času se izvajajo ob 15.00, v poletnem ob 16.00, izjemoma tudi zvečer (po velikonočni vigiliji na veliko soboto, na predvečer celodnevnega češčenja ter na predvečer praznika vseh svetih). Večernice, kot jih pritrkavamo v Tunjicah, lahko razdelimo na tri sklope, pri čemer se v prvem in zaključnem delu izvajajo leteče, v osrednjem delu pa stoječe viže. Večernice potekajo nekako takole. Ob polni uri najprej poženemo veliki

zvon, ki ga po nekaj udarcih ujamemo (da neha zvoniti, je treba prijeti kembelj), nato pa na ostale tri zvonove, po vrsti od najmanjšega do tretjega, pritrkovalc »podrobi« (izvede enako zaporedje hitrih in počasnejših udarcev). S tem je uvod v pritrkavanje zaključen in veliki zvon lahko zapoje. Na vrsti sta dve leteči viži, prva v dveh, druga v treh variantah. Vsaka od variant traja približno tri minute, torej skupno okoli 15 minut. V drugem delu, ki traja približno pol ure, izvajamo stoječe viže, ki so ritmično najbolj raznolike in jih je tudi največ. Za razliko od večine slovenskih pritrkovalskih skupin le redko izvajamo viže, ki sodijo v skupino »naokol«. ¹³⁸ V tretjem delu pa ponovno poženemo leteči zvon, in sicer izvajamo hitrejše viže, ki sodijo v sklop nabijanja treh udarcev za letečim zvonom. Ob zaključku pritrkavanja večernic, ko se veliki zvon ustavi, podrobimo še na veliki zvon (na enak način kot ob začetku na manjše tri).

¹³⁸ Gre za izraz, ki ga Tunjičani uporabljamo za viže, pri katerih pritrkovalci izmenično prevzemajo vlogo (t. i. nabijanje, odbijanje, drobljenje itd.).

Župnišče in poslovilna vežica

Cerkev sv. Ane, župnišče in poslovilna vežica

Peter Pavel Glavar je v Tunjicah leta 1751 nastanil kurata Simona Čankla. Prebival je v stavbi nad pokopališčem, ki so jo v ta namen na prošnjo soseske sezidali na stroške cerkve.¹³⁹ Stavba kasnejše mežnarije je kot župnišče služila najmanj do leta 1766, saj je v njej še stanoval duhovnik Bernard Goetzel.¹⁴⁰ Župnišče, verjetno leseno, so postavili med letoma 1767 in 1780. V Komendi je v Glavarjevi zapuščini zabeležen podatek, da so leta 1781 v takratnem župnišču s hišno številko 6 živeli duhovnik, gospodinja in dekla. Stavbo je leta 1791 zamenjalo zidano pritlično župnišče, ki so ga zgradili po naročilu lokalista Andreja Pogačnika,¹⁴¹ do leta 1835 pa je že bilo nadzidano, kar je v vizitacijskem poročilu zapisal škof Wolf. Župnišče oz. kuratova hiša je bilo dvignjeno za eno nadstropje, v katerem so nato pridobili pet sob za bivanje, skupnost pa je kuratu zgradila tudi novo gospodarsko poslopje.¹⁴²

Mežnarija, sprva dom duhovnikov, je leta 1859 v svoje prostore sprejela prve tunjiške šolarje. 14. avgusta 1857 je namreč deželna vlada izdala sklep za dotiranje združene učiteljske, or-

139 Demšar 20. december 1964, govor.

140 Palčič 1995: 12.

141 Palčič 1995: 11.

142 Vizitacijski zapisnik škofa Wolfa, v: NŠAL 14, ŠAL, Vizitacije, šk. 9.

Šola v mežnariji

ganistovske in cerkovniške službe v Tunjicah, zato so dve leti kasneje v fari ustanovili šolo z eno učilnico. Deset let kasneje je izšel nov državni šolski zakon, ki je šolo popolnoma podržaval, pouk pa je še vedno potekal v prostoru mežnarije. V začetku so otroci obiskovali prvi in drugi razred ter »ponavljalno« šolo. Pouk je potekal dve uri dopoldne in dve uri popoldne, ob četrtkih pa so otroci, ki so uspešno zaključili oba razreda, ponavljali in utrjevali že naučeno snov.¹⁴³

Leta 1908 so pri šoli za potrebe cerkovnika, šole in učiteljev postavili veliko drvarnico,¹⁴⁴ leta 1933 pa so šolo z gradnjo nove učilnice povečali. Prizidek je bil nepodkleten, lesen in ometan. Od takrat dalje je imela tunjiška šola dve učilnici, ki pa sta kmalu postali premajhni. Farani so želeli, da bi poleg prvih dveh razredov otroci obiskovali tudi višje, zato so si prizadevali zgraditi nove šolske prostore. Z gradnjo so po večdesetletnem prizadevanju pričeli leta 1963 in jo dokončali leta 1966.¹⁴⁵ Tunjiška šola danes stoji poleg gasilskega doma in je podružnica OŠ Frana Albrehta v Kamniku.

V stari šoli je v sedemdesetih letih živel organist France Berlic. Po njegovem odhodu je bila stavba prazna.¹⁴⁶ V letu 1990

143 Palčič 1995: 31–33.

144 Ivan Nograšek 2012. Intervju. Tunjice, februar.

145 Palčič 1995: 36, 38.

146 Palčič 1995: 30.

se je s podrtjem prizidka razreda pri nekdanji šoli pričela petletna obnova stavbe, ki danes služi kot poslovilna vežica. Sprva je bilo načrtovano, da bi vežico v pomanjšanem merilu cerkve – osemkotniku – zgradili na parkirišču, lokacija pa zaradi pomanjkanja parkirnih mest ni bila primerna. Leta 1995 je bila poslovilna vežica blagoslovljena, že pred tem pa je 19. januarja v njej ležala prva pokojna tunjiška faranka.¹⁴⁷

Staro vzdolžno pokopališče

147 Ivan Nograšek 2012. Intervju. Tunjice, februar.

Kronološki pregled 20. in 21. stoletja

- Leta 1901 je bil kupljen križ, ki se nosi med križevim potom, procesijami in drugimi cerkvenimi obredi. Križ je še vedno v uporabi.
- Leta 1903 je bila popravljena ura med zvonikoma in prekrita streha župnišča.
- V letih 1912–1913 so farani v kleti župnišča betonirali nov tlak in obokali klet, v hlevu pri župnišču so postavili nove cementne jasli, okoli vrta pa železno ograjo.¹⁴⁸
- V času prve svetovne vojne (1917) je cesarska oblast po vseh cerkvah nabirala zvonove in jih talila v orožje. Župnik Jakob Razboršek je vojski dal vse tri manjše zvonove, obdržal pa je velikega, kupljenega leta 1864.¹⁴⁹
- Leta 1920 je bil obnovljen in za višino treh stopnic poglobljen šolski prostor v mežnariji. Vzidana so bila nova, večja okna.¹⁵⁰
- Leta 1921 sta bila kupljena dva zvonova.¹⁵¹
- Leta 1925 je rezbar Gregorin iz Šentvida izrezal končnice za nove klopi, naslednje leto je mizar Čeh iz Kamnika izdelal klopi na moški, južni strani, leta 1927 pa še na ženski, severni strani.¹⁵²
- Leta 1927 je bila narejena spovednica, za katero so les darovali farani.¹⁵³
- Leta 1932 je bil kupljen še tretji zvon.¹⁵⁴
- V letih pred drugo svetovno vojno so bile od Prosvete proti cerkvi zabetonirane in tlakovane dolge stopnice.
- 17. junija 1941 so župnika Janeza Franciča odpeljali gestapovci. Pred tem je župnik dragocene cerkvene posode uspel skriti

148 Palčič 1995: 19–20.

149 Palčič 1995: 17.

150 Palčič 1995: 36.

151 Palčič 1995: 18.

152 Palčič 1995: 20.

153 Palčič 1995: 20.

154 Palčič 1995: 18.

po hišah med tunjiškim prebivalstvom. Relikviarij je bil skrit (zakopan v gozdu) pri Sp. Dolencu, ciborij – sakralna posoda pa pri Zg. Naumu.

- V letih po drugi svetovni vojni je bila v Tunjice in tunjiško cerkev napeljana elektrika. V cerkvi je notranjo napeljavo uredil električar, domačin Janez Gerkman – Matijev.

- V času župnikovanja Jožeta Smoliča v letih 1945 in 1952 se je farovška posest še intenzivno obdelovala. Župnik je imel v hlevu eno kravo.

- Leta 1951 je župnik Jože Smolič za glavni tabernakelj naročil nova vrata. Otrokom je takrat pri verouku razložil, kaj pomeni relief na njih. Jagnje, sv. Rešnja kri in sedem zakramentov spremljajo človeka od rojstva do smrti, kar je simbolično prikazano kot sedem studencev.

Notranjost cerkve z obhajilno mizo

Vrata glavnega tabernaklja

- Leta 1962 so v Tunjicah urejali sadno plantažo na površini 38 ha. Zanj so uporabili tudi cerkveno zemljo. Ker pa sadjarstvo ni prinašalo uspeha, je bila zemlja po nekaj letih zapuščena in so jo vrnili lastnikom.

Drugi vatikanski koncil (1962–1965) je prinesel več sprememb, med drugim je prenovil potek liturgije in uvedel bogoslužje v domačem jeziku.

- Leta 1963 sta bili notranjost in zunanost cerkve sanirani proti vlagi ter prenovljena fasada.

- Leta 1964 je bila prebeljena celotna cerkev; gradbeni odri so segali vse do vrha kupole.

- Leta 1970 je pogorelo farovško gospodarsko poslopje s hlevom. V času župnika Alojzija Groznika je bilo poslopje obnovljeno, nato ga je zamenjal Marijan Arhar, ki je takoj po prihodu sam tapeciral hrastove klopi v cerkvi.

- Leta 1981 je bila v župnišču napeljana centralna kurjava.

- Leta 1982 je bil zaradi sprejetih sprememb cerkvenega bogoslužja na drugem vatikanskem koncilu narejen nov oltar, obrnjen proti vernikom. Izdelal ga je rezbar Ahčin izpod Kozjaka, ki je hkrati naredil tudi lep bogat svečnik za velikonočno svečo. Oltar je naročil župnik Marijan Arhar, dokončan pa je bil v začetku službovanja Ivana Trnovca. Zaradi postavitve oltarja je bila odstranjena obhajilna miza, krstni kamen pa je bil izpod kora prestavljen pred oltar. Zaradi ozvočenja je bila opuščena uporaba prižnice – »lece«. Prebeljena je bila celotna cerkev; gradbeni odri, ki so se postavili na 1. maja, so segali vse do vrha kupole.

- Leta 1984 je bilo v Tunjicah za prvih 47 naročnikov, med njimi tudi za župnišče, napeljano telefonsko omrežje. V istem letu je bilo podaljšano pokopališče za 20 grobov.

- Leta 1986 je bil s pomočjo črpališča na Vinski Vrh napeljan vodovod, zdrs zemlje pa je odnesel del ceste in ogrozil pokopališče. Zaradi jedrske nesreče v Černobilu je bilo treba dovažati pitno vodo vsem, ki so še imeli kapnice, tudi župnišču.

- Leta 1991 je bil stožčasti del strehe nad glavnim oltarjem prekrit z bakrom – prej s pocinkano pločevino zaradi uporabe vode. 19. novembra istega leta je v Tunjicah zabeležen prvi žarni pokop – faranke Frančiške Zobavnik – Bevšekove.
- Leta 1992 je bil narejen del opornega zidu nad pokopališčem, odstranjena je bila nekdanja šolska drvarnica, na pokopališču pa se je križ s sredine poti premaknil ob njen rob.
- Leta 1993 je bila asfaltirana cesta do parkirnega prostora pod cerkvijo.
- 19. januarja 1995 je v poslovilni vežici, ki je bila preurejena iz prostorov nekdanje mežnarije, ležala prva pokojna tunjiška faranka Katarina Golob – Sp. Golobova. Kasneje istega leta je bila poslovilna vežica tudi blagoslovljena.
- Leta 1997, v času župnika Pavleta Juhanta, se je s finančno pomočjo faranov v celoti obnovila fasada cerkve. Na severni strani gospodarskega poslopja se je popravil poškodovani del ostrešja, nekdanji farovski hlev pa se je preuredil v kapelo, ki jo je skupaj z obnovljeno fasado cerkve 25. oktobra blagoslovil ljubljanski nadškof Franc Rode.

Leta 1997 je bila obnovljena fasada cerkve

- Leta 1998 je bila obnovljena freska sv. Ane na južni strani pod zvonikom, ki se je pokazala pri obnovi cerkvene fasade leto poprej. Istega leta je bila prenovljena Komovčeva kapela Srca Jezusovega.
- Julija leta 1999 je bilo asfaltirano parkirišče. Končano je bilo delo na vzhodnem delu novega pokopališča. Pridobljenih je bilo približno 80 novih mest za grobove.
- Septembra 2001 so bile na streho poslovilne vežice postavljene antene za prenos signala mobilnega omrežja. Postavljeni so bili reflektorji, ki ponoči osvetljujejo pročelje cerkve.
- Leta 2003 je bilo prekrito župnišče.
- Leta 2005 je bila obnovljena prižnica – »leca«, restavrirani pa sta bili dve Layerjevi sliki – Tunjiška sv. Ana v glavnem oltarju in slika Matere Božje z Detetom.
- Leta 2006 so domačini v okviru Kulturnega društva dr. Franceta Steleta v bližini cerkve odigrali igro z naslovom *Odisej iz Komende*, ki pripoveduje o življenju in delu duhovnika Petra Pavla Glavarja.
- Leta 2008 je bila asfaltirana cesta vse do cerkve, tlakovana sta bila dvorišče pred poslovilno vežico in pot čez pokopališče.
- Leta 2010 so bili v cerkvi pod podom v klopih napejani cevovodi za ogrevanje prostora s plinom. Obenem so bile stare lesene podnice zamenjane z novimi. Zamenjala sta jih Milan Vrhovnik – Cirjev in Tone Kočar – Tišlarjev iz Laniš.

Peskan zvon leta 2011

- Leta 2011 je bil ob župnišču postavljen nov čebelnjak, obnovila se je streha na župnikovi sušilnici sadja – »paštli«. Temeljito se je očistila notranjost cerkve. Z dvizžno košaro, ki jo je brezplačno posodil g. Arh iz Leskovca pri Krškem, in s sesalcem sta jo očistila Justin in Rok Klanšek – Gradišekova. Konec novembra so bili obnovljeni nosilni deli in samodejno električno zvonjenje tunjiških zvonov, ki so bili tudi prvič očiščeni in peskani. Na novo so bile narejene lesene stopnice in podest za dostop v zvonika.
- 2. maja 2012 je bila velika slovesnost ob 250-letnici blagoslovitve temeljnega kamna cerkve sv. Ane v Tunjicah. Mašo je daroval nadškof in metropolit dr. Anton Stres. Slovesnosti so se udeležili duhovniki, ki so službovali v Tunjicah: Pavle Juhant, Ivan Trnovec, Marijan Arhar ter duhovnika domačina Štefan Stele in Jure Koželj. V ta namen se je izdala brošura *Baročna lepotica na Bukovem griču*. Na nedeljo 29. julija je ljubljanski stolni prošt Jožef Lap blagoslovil kip Petra Pavla Glavarja, ki ga je leta 2002 izdelal Miha Kač po naročilu Pavleta Juhanta. Kip je pritrjen na severni strani pod zvonikom. Na isti dan je bil blagoslovljen križev pot, ki ga je župnik Jožef Razinger postavil na župnijskem vrtu, izdelal ga je domačin Janez Klemenc – Ivko.
- Leta 2013 je bila prekrita streha na stari šoli – poslovilni vežici.
- Leta 2014 je bila na god sv. Ane ob 100-letnici začetka prve svetovne vojne odkrita in blagoslovljena spominska plošča padlim v prvi svetovni vojni. Blagoslovil jo je župnik Jožef Razinger, Matevž Vrhovnik – Žerjavov je izdelal okvir, ploščo pa je naredil kamnosek Rafko Rode s Škrjančevega. Plošča je pritrjena na severni strani nekdanje mrliške vežice – »totenkamre«. V ta namen so tunjiški mojstri na mrliški vežici prekrili streho in obnovili fasado.
- Leta 2015 je bil saniran plaz pri cerkvi sv. Ane in na dovozni cesti pod pokopališčem. Na Prevali je bil postavljen nov kozolec.

- Leta 2017 je bil zamenjan strelovod na cerkvi sv. Ane.
- Leta 2018 je bil na Prevali postavljen križ. Naredila sta ga domačina Janez Klemenc – Ivko in Janez Golob – Smrekarjev. Župnišče dobi nova lesena okna. Izdelal jih je Tone Vrhovnik – Tišlarjev.
- Leta 2019 je ostala župnija Tunjice brez župnika. Luka Demšar, župnik v Kamniku, je postal soupravitelj župnije. 26. julija, za god sv. Ane, je izšla dopolnjena izdaja knjižice *Baročna lepota na Bukovem griču*.¹⁵⁵

Duhovniško delo so v Tunjicah opravljali

Cerkev sv. Ane v Tunjicah kot podružnica komendske cerkve sv. Petra ni imela svojega stalnega duhovnika. To se je spremenilo v petdesetih letih 18. stoletja, ko je cerkev zaslovela kot romarska pot. Od tedaj dalje so v Tunjicah službovali naslednji duhovniki:

Simon Čankel, doma iz Šenčurja, služboval v letih 1746–1762. Glavarjev dnevnik vsebuje podatek, da je v Tunjice prišel leta 1751 in stanoval v stavbi nad pokopališčem.

Bernard Goetzel, doma iz Kamnika, služboval v letih 1762–1775, v času gradnje sedanje cerkve. Umrli je v Tunjicah.

Martin Kepec, služboval v letih 1776–1785.

Jakob Tiringer, služboval v letih 1786–1787.

Andrej Pogačnik, doma iz Šentjerneja. Med letoma 1773–1784 je služboval v Komendi. Po opravljenem konkurznem izpitu je leta 1787 postal provizor takrat šele nastajajoče lokalije sv. Ane v Tunjicah in tu opravljal službo v letih 1788–1807. Umrli je v Tunjicah.¹⁵⁶

Anton Muhovec, doma iz Žirovnice, služboval v letih 1807–1808. Iz Tunjic je v strahu pred Francozi, ki so tedaj zasedli naše kraje, prebegnil na Štajersko. Bil je stric pesnika Franceta Prešerna.

¹⁵⁵ Besedilo povzeto po Ivanu Nograšku in lokalnem glasilu Tunški glas.

¹⁵⁶ Kolar 1999: 62–63.

Jurij Pruner, doma iz Radovljice, služboval v letih 1809–1810.

V letih 1811 in 1813–1815 v Tunjicah ni bilo duhovnika.

Andrej Šmalc, služboval leta 1812.

Boštjan Strein, doma s Tolminskega, služboval v letih 1816–1818.

Lovro Stele, doma iz Komende, služboval v letih 1818–1822. Naslednjih deset let v Tunjicah zopet ni bilo duhovnika. Lokalijo so upravljali župniki iz Komende. Ker župnija ni imela stalnega duhovnika, se med letoma 1809 in 1832 niso vodile krstne, mrliške in poročne knjige.

Jurij Dolenc, doma iz Škofje Loke, služboval v letih 1852–1861.

Jože Lombergar, doma s Šenturške Gore, služboval v letih 1861–1876. V času njegovega župnikovanja postanejo Tunjice samostojna župnija. Zelo dosledno je vodil farno kroniko.

Janez Eder, doma iz Križa pri Tržiču, služboval od aprila do septembra leta 1876. Župnijo Tunjice je od 19. septembra do 27. decembra 1876 upravljal komendski župnik **Matevž Tavčar**.

Janez Dolžan, doma iz Zabreznice, služboval v letih 1876–1879. Od maja 1879 do maja 1880 so župnijo oskrbovali duhovniki iz župnije Komenda.

Matija Kralj, doma iz Šentvida pri Stični, služboval v letih 1880–1912. V Tunjicah je ustanovil hranilno-posojilniško ustanovo.

Jakob Razboršek, doma iz Čemšenika, služboval v letih 1912–1938. Postavil je temelje modernemu sadjarstvu, saj v času njegovega službovanja Sušakova drevesnica ni več obstajala. Ukvarjal se je tudi s čebelarstvom in svoje znanje delil s farani.

Andrej Križman, doma iz Mlake pri Komendi, služboval v letih 1938–1939.

Janez Frančič, doma iz Šentjerneja, služboval v letih 1939–1941. Gestapovci so župnika odvedli v Komendo, od tam v Šentvid in ga nato izselili na Hrvaško. Pred tem je boljše cerkvene posode izročil v varstvo nekaterim faranom, slabšo monštranco, dva keliha, ciborij in matične knjige pa so Nemci

odpeljali iz župnišča. Po posredovanju celovškega nadškofa in nemškega duhovnika v Kamniku p. Konstantina Hauschla so vse cerkvene predmete vrnili. V času druge svetovne vojne (od 17. junija 1941 do 4. junija 1945) sta cerkvene obrede v Tunjicah opravljala frančiškan p. **Evstahij Berlec** in p. **Konstantin Hauschel** iz Kamnika, občasno pa tudi tunjiški rojak p. **Maksimilijan Brelih – Kaplanov**.

Jože Smolič, doma iz Dobrnica, služboval v letih 1945–1952.

Jože Hostnik, služboval v letu 1952.

Alojz Groznik, doma iz Dolenje vasi pri Stični, služboval v letih 1953–1970.

Vinko Klemenc, doma iz Ljubljane, služboval v letih 1957–1958, ko je bil Groznik na dosluženju vojaškega roka.

Marijan Arhar, doma iz Šentvida nad Ljubljano, služboval v letih 1970–1981. Bil je zadnji župnik, ki je hodil peš na Šenturško Goro, kjer je opravljal duhovniško službo. V Tunjicah je v cerkvi sv. Ane daroval zlato mašo 26. septembra 2010.

Ivan Trnovec, doma iz Polhovega Gradca, služboval v letih 1981–1992.¹⁵⁷

Pavel Juhant, rojen 16. maja 1958, doma iz Most pri Komendi, služboval v letih 1992–2009. Prenovil je cerkvene objekte; večja dela so bila fasada na cerkvi, prekritje župnišča, popravilo poškodovanega ostrešja na gospodarskem posloplju, preureditev hleva v zimsko kapelo, asfaltiranje ceste do cerkve. V cerkvi je bil restavriran glavni oltar s svetniki, Layerjevi sliki, obnovljena je bila prižnica, restavrirana omara v zakristiji in stranska oltarja s svetniki. V času njegovega službovanja je prihajalo k cerkvi sv. Ane veliko romarjev. Srebrno mašo je daroval 19. septembra 2010 v cerkvi sv. Ane.

Jožef Razinger, rojen 13. novembra 1947, doma iz Palovič, fara sv. Jakoba, Leše pri Tržiču, služboval v letih 2009–2015. V času njegovega službovanja so bila narejena večja dela: križev pot na župnijskem vrtu, prenova električnega zvonjenja, ogrevanje v cerkvi, prekritje poslovilne vežice in nekdanje

¹⁵⁷ Besedilo povzeto po Palčič 1995: 11, 13, 27–29.

sušilnice sadja – »paštle«, nov čebelnjak in nov kozolec na Prevali, izdaja brošure *Baročna lepotica na Bukovem hribu*.

Edi Strouhal, doma iz Bele Crkve, Vojvodina, Srbija, župnik v Tunjicah v letih 2015–2019. Velik poudarek je dal pastoralnemu delu: romanja, oratoriji, farni dan, srečanje starejših faranov, blagoslov narave in tunjčic za god sv. Valentina in skrbi za cerkvene stavbe: napeljava strelovoda in menjava oken v župnišču.

Luka Demšar, župnik v Kamniku, soupravitelj župnije Tunjice od leta 2019.

Duhovniki – tunjiški rojaki

Anton Koželj, Sp. Koželjev (1831–1906)

Prvi nam znani bogoslovec iz naše fare je bil Koželjev Tone. Novo mašo je daroval v Tunjicah 19. avgusta 1857. Dušno pastirstvo je opravljajal na Blejski Dobravi, v Dragi pri Trstu, Materiji in Zalem Logu pri Železnikih. Kjer je služboval, se je ukvarjal tudi s sadjarstvom in je veljal za dobrega gospodarja. Pred smrtjo je napisal zanimivo oporoko, ki pa jo je še spreminjal. Bil je lastnik hiše v Koprivi in njive v Bavčniku. Imetje je enakomerno razdelil med svoje nečake. Za študente iz Tunjic je ustanovil poseben sklad, ki pa ni prinesel veliko koristi, ker je prva svetovna vojna vse izničila. Dočakal je starost 75 let in umrl 12. februarja 1906 v Koprivi pri Dutovljah na Krasu.

France Traven, p. Nikolaj, Bobnarjev (1846–1905)

V frančiškanski red je vstopil leta 1870, star 24 let. Novo mašo je daroval 21. februarja 1875. Služboval je na Hrvaškem, kjer je bil gvardijan oz. predstojnik samostana. Poleg duhovniške službe je objavljajal tudi prispevke v katoliški reviji *Cvetje iz vrto sv. Frančiška*, ki jo je v Gorici izdajal p. Stanislav Škrabec, znani slovenist, doma iz Ribnice. Leta 1884 so ga v Gorico predstavili za tajnika, provinciala in lektorja. Bil je tudi učitelj na Sveti Gori, kjer je novince samostanskih bratov učil grščino, hrvaščino in nemščino. Umrl je 11. marca 1905 v Novem mestu, star 59 let.

Ivan Golob, Sp. Golobov (1851–1905)

V duhovnika je bil posvečen 27. junija 1876. Kot kaplan je bil nastavljen v Mokronogu, nato v bližnjem Škocjanu. Župnik je bil v Kranjski Gori in zadnjih štirinajst let na Primskovem pri Litiji. Umrl je 24. novembra 1905 v Šmartnem pri Litiji, bolan, upokojen in star še ne 54 let.

Anton Šmidovnik, Vogrinov (1852–1938)

Novo mašo je daroval 27. julija 1877. Služboval je v Črnomlju, kjer je hudo zbolel. Nadaljnjih osem let, do 1888, je deloval v Žužemberku. Naslednjih oseminštirideset let je kot župnik služboval v Prečni pri Novem mestu. Zadnji dve leti pred smrtjo je bil že upokojen. V mladosti so mu ponujali visoko vojaško službo pri dragonarjih, vendar jo je odklonil. V Prečni je dal zgraditi zelo lepo cerkev v čast svojemu patronu sv. Antonu Padovanskemu. Med prvo svetovno vojno je na Dolenjskem organiziral posebno pomoč vojnim ranjencem. Med ljudmi je bil zelo priljubljen, kar lahko preberemo v zborniku prečenske fare, ki so ga izdali ob 100-letnici posvetitve cerkve leta 2010. Geslo biseromašnika Antona Šmidovnika je bilo: *»Moli in delaj.«* Duhovni svetnik, zlatomašnik in biseromašnik je umrl v Prečni 16. januarja 1938 v starosti 86 let. Pri njem so kot dekle in gospodinje služile tudi Tunjičanke. V Prečni je umrl tudi njegov brat. Pogreba župnika Antona Šmidovnika se je udeležilo mnogo ljudi iz Tunjic, med njimi tudi župnik Jakob Razboršek. Vseh ljudi na slovesnem pogrebu je bilo več kot 2500. Župan Josip Zagorc mu je namenil sledeče zadnje besede: *»Rajni je bil celo življenje silno skromen, pogreb pa je veličasten.«*

France Krumpestar, Sp. Košišev (1865–1947)

Novomašnik je postal leta 1891. Služboval je v Leskovcu pri Krškem in bil nazadnje 49 let župnik pri Sv. Gregorju pri Sodražici, kjer so ga zelo cenili in spoštovali. Njegov oče Matevž je bil nekaj časa tunjiški župan. Ker pa je bil nepismen, mu je France vodil vse zapiske. Umrl je v letu 1947, star 82 let. Na pokopališču pri Sv. Gregorju stoji lepo obnovljen spomenik našemu rojaku.

Jakob Brelih, p. Maksimilijan, Vinski Kaplanov (1877–1955)

25. septembra 1896 je pri 19 letih stopil v frančiškanski red. Novo mašo je bral 27. septembra 1900. V letih 1921–1922 je služboval v Novi Štifti pri Sodražici. Bil je kronist, knjižničar in tajnik. Med drugo svetovno vojno je večkrat maševal tudi v Tunjicah. Dočakal je zlato mašo, umrl pa je 23. maja 1955 pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah, star 78 let.

Matevž Koželj, Jerušekov (1880–1915)

Bil je odličen študent gimnazije v Kranju in tudi bogoslovja v Ljubljani. 14. julija 1904 je bil po tretjem letu študija posvečen v duhovnika. Tako je 31. julija 1904 pri 24 letih v Tunjicah že pel novo mašo. Službo je kot kaplan v Velikih Laščah nastopil leta 1905 in tam ostal do leta 1909. Leta 1911 je prišel za kaplana v Ribnico, leta 1913 na Krko, nazadnje pa je bil v Dobropolju, kjer je, star komaj 35 let, 29. decembra 1915 umrl. Dobropoljci so mu postavili lep nagrobni spomenik, ki je še vedno ohranjen. Leta 2002 so Tunjice obiskali farani župnije Videm-Dobropolje in si ogledali njegovo rojstno vas.

Karel Pintar, p. Ladislav (1895–1965)

Rodil se je v mežnariji v Tunjicah očetu Jožefu, učitelju, in materi Mariji, roj. Pichler. Pri desetih letih se je z družino izselil iz vasi. Novo mašo je bral leta 1920. Rad se je vračal v svoj rodni kraj. Bil je župnik pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah, gvardijan in rektor svetišča na Sveti Gori. Redovnik je bil 45 let, duhovnik 39 let. Umrl je v Novem mestu 18. maja 1965.¹⁵⁸

Stanislav Pintar, br. Marij (1900–1981)

Bil je brat Karla Pintarja, p. Ladislava. Rodil se je v mežnariji v Tunjicah očetu Jožefu, učitelju, in materi Mariji, roj. Pichler. Star je bil pet let, ko se je družina izselila iz Tunjic. Bil je brat laik. Opravljal je službo samostanskega vratarja in z veseljem, goreče ministriral. Umrl je v bolnišnici Petra Deržaja 28. februarja 1981 v 81. letu starosti. Redovnik je bil 31 let.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Knjiga umrlih bratov Slovenske frančiškanske province.

¹⁵⁹ Knjiga umrlih bratov Slovenske frančiškanske province.

Nande Babnik (1913–1993)

Njegova mati je bila Gmajnarjeva z dekliškim priimkom Mohar. Novo mašo je imel leta 1939 v Tunjicah. Bil je tajnik škofa Gregorija Rožmana, s katerim je leta 1945 emigriral v Avstrijo. Služboval je na župnijah v okolici Salzburga in bližini Osojskega jezera na Koroškem.

Štefan Stele, Birtov (1930–2016)

Že spoklicem zidarja in v zrelih letih je pričel študirati bogoslovje ter bil 29. junija leta 1969 posvečen v duhovnika. Novo mašo je bral v Tunjicah 13. julija 1969 pri 39 letih, 20. julija pa je imel še novo mašo za zidarje. Njegovo novomašniško geslo se je glasilo: »*Če gospod ne zida hiše, se zaman trudijo njeni zidarji.*« (Ps 126) Služboval je v Ljubljani, župnija Sv. Križ (1969–1970), bil kaplan v Leskovcu pri Krškem (1970–1972) ter župnik v Čemšeniku in Šentgotardu (1972–1990).

Od leta 1990 je bil župnik na Vranji Peči. 26. julija 1994 je na god sv. Ane v Tunjicah slavil srebrno mašo ob prisotnosti svojega ceremoniarja in sošolca z bogoslovja škofa Alojzija Urana. Ob novem letu 2016 so ga trije zamaskirani neznanci napadli na Vranji Peči in tri mesece kasneje, 17. marca 2016, je umrl za posledicami napada. Dočakal je 86 let in je pokopan v družinskem grobu Birtovih v Tunjicah.

Jure Koželj, Golovčev (1986)

Mašniško posvečenje je prejel 26. junija 2011, slovesno novo mašo pa je pel v Tunjicah 10. julija istega leta. Službo je nastopil kot kaplan v župnijah Železniki, Zali Log in Dražgoše. Nato je odšel za kaplana v Trnovo v Ljubljani, od tam pa za župnika v Presko, kjer slušbuje še danes.¹⁶⁰

160 Palčič 1995: 126–128; pripovedovanje domačinov, glasilo Tunški glas.

Redovnice – tunjiške rojakinje

Ivana Nograšek, s. Lavoslava, Zg. Naumova (1919–1998)

Vstopila je v red sester usmiljenk in prevzela redovno ime sestra Lavoslava. Izšolala se je za farmacevtko in delala po bolnišnicah. Po drugi svetovni vojni, leta 1948, so bile sestre usmiljenke izgnane iz bolnišnic in našle novo možnost za svoje poslanstvo v Srbiji in Makedoniji. Ivana je do upokojitve delala v bolnišnici v Beogradu. Umrla je 7. decembra 1998 v redovnem domu v Mengšu.

Marija Stele, s. Anamarija, Birtova (1952)

V samostan je stopila 29. junija 1971, na dan, ko se je rodila njena najmlajša sestra. Vstopila je v red Marijinih sester in privzela redovno ime Anamarija. V maju 1973. leta je naredila prve redovne zaobljube. Službovala je na Sveti Gori, na Dobrovi, v Štepanji vasi, pol leta je bila na Vranji Peči, leto dni v Žilini na Slovaškem. Stregla je sestram v redovni hiši v Štepanji vasi. Glavno poslanstvo Marijinih sester je strežba bolnikov na domu. Sedaj je doma na svojem domu in oskrbuje svoja obolela starša.

Cerkovniki in organisti

Po starih zapiskih lahko ugotovimo, da sta bili vseskozi obe službi cerkovnika in organista združeni v eni osebi, ki so jo imenovali mežnar. Po letu 1859, ko je bila ustanovljena šola, je vse troje opravljal kar učitelj. V dokumentih zasledimo, da je službo mežnarja do tedaj opravljal 1809. leta rojeni Jožef Letner, za njim pa Anton Pibernik, Pavel Zore in Jože Petauer. Znano je še, da je tu v letih 1853–1859 služboval Jernej Pirnat, ki je želel tudi službo prvega učitelja. To mu je preprečil njemu nenaklonjeni župnik Jurij Dolenc.

Prvi, ki je leta 1859 dobil vsa tri dela, je bil Julij Škoflek. Za njim je v letih 1875–1879 službo mežnarja opravljal Jernej Bernot iz Stranj. Naslednjemu učitelju Bernardu Jancu je pomagal zvoniti Luka Urh – Bukovnikov. Zvonjenje in druga cerkov-

niška dela sta vrsto let opravljala Janez Vidic – Martinež in za njim še Anton Vrhovnik – Pocinov. Pri zvonjenju je še naprej obema pomagal Bukovnikov Luka. V letu 1880 je mežnarska dela prevzel Janez Gerkman – Ukušekov. Po 25 letih pa je odšel na isto delo v Komendo, kjer je bil bolje plačan. Za njim je postal mežnar Ignacij Fabjani, ki je bil z družino v Tunjicah do leta 1910. Nato so se v kratkem času zvrstili Ivan Zlobko, Vinko Jovan in Ivan Škerjanc. Med prvo svetovno vojno in vse do leta 1923 ni bilo stalnega organista oziroma mežnarja. Leta 1923 pa je cerkovniško in organistovsko službo nastopila mlada domačinka Peregrina Traven – Bobnarjeva (1896–1967) in jo požrtvovalno opravljala 40 let. Vzgojila je mnogo dobrih cerkvenih pevcev.¹⁶¹ Zadnji stalni cerkovnik in organist je bil France Berlic. Skromni zaslužek si je nekoliko popravil z opravljanjem čevljarke obrti. Tunjice je zapustil v letu 1978.¹⁶²

V letih 1978–1981 je pri nedeljskih mašah orglala Majda Peterlin iz Kamnika, njo pa je nadomestila mlada domačinka Anica Stele – Birtova.¹⁶³ Zvonjenje je bilo takrat že elektrificirano in ni več zahtevalo močnih rok za vlečenje vrvi, pa tudi meha pri orglah ni bilo treba več tlačiti na roke, kot je bilo to še potrebno v času službovanja Peregrine Traven. Ko se je Anica Stele poročila in se odselila na Jezersko, je delo organistke leta 2002 prevzela Olga Stele. Rod mladih pevcev od leta 1997 pa vzgaja organistka Marjeta Čimžar.

Moški cerkveni pevski zbor po letu 1960

161 Palčič 1995: 29–30.

162 Palčič 1995: 30.

163 Palčič 1995: 30.

Viri in literatura

- Ambrožič, Matjaž. 1999. Glavarjev prednik Pietro Giacomo de Testaferrata. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 55–60. Celje: Mohorjeva družba.
- Benedik, Metod. 1999. Glavarjeva življenjska pot. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 81–92. Celje: Mohorjeva družba.
- Bizjak, Milko in Edo Škulj. 1985. *Orgle na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Fabčič Povše, Danaja in Petra Podlesek. 2008. *Plečnik na Kamniškem*. Raziskovalna naloga, Šolski center Rudolfa Maistra Kamnik.
- Germ, Tine et al. 2008. *Umetnostna zgodovina: Slikovna zbirka za splošno maturo*. Ljubljana: Državni izpitni center.
- Glavar, Peter Pavel. 1982. *Pisma Petra Pavla Glavarja Jožefu Tomlju: 1761–1784*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Inštitut za zgodovino Cerkve. Izdajo je pripravil Jože Gregorič, izšla pa je v zbirki Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 4.
- Glavar, Peter Pavel. 1991. *Slovenske pridige Petra Pavla Glavarja*. Celje: Mohorjeva družba.
- Grafenauer, Bogo. 1985. Srednjeveška kolonizacija in izgradnja fevdalne oblasti vzhodno od Kokre na Gorenjskem. V *Kamnik: 1229–1979: Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta*, uredniški odbor Jože Žontar ... [et al.], 14–18.
- Höfler, Janez. 2017. *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: Kranjska*. Ljubljana: Viharnik d. o. o.
- Kamnik: Kulturna skupnost Kamnik [Ljubljana]: Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo.
- Kemperl, Metoda. 1999. *Romanje in romarske cerkve 17. in 18. stoletja v osrednji Sloveniji: Topografske študije: Gorenjska z Ljubljano*. Magistrska naloga, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Kemperl, Metoda. 2001. *Romarske cerkve – novogradnje 17. in 18. stoletja na Slovenskem: Arhitekturni tipi, poslikave, oprema*. Doktorska dizertacija, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Kemperl, Metoda. 2011. *Romanja in romarske cerkve 17. in 18. stoletja na Slovenskem. Gorenjska z Ljubljano*. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba.
- Kolar, Bogdan. 1999. Nasledniki Petra P. Glavarja v vodstvu komenske župnije. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 61–80. Celje: Mohorjeva družba.
- Kovačič, Mojca. 2009. *Prirkavanje – etnomuzikološka fenomenologija pojava in njegova vključenost v slovenski in evropski prostor*. Doktorska disertacija, Fakulteta za doplilmski študij, Univerza v Novi Gorici.
- Krajnc, Slavko. 1999. Glavarjev odnos do bogoslužja in pobožnosti. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 223–238. Celje: Mohorjeva družba.
- Lavrič, Ana. 1999. Peter P. Glavar in cerkev sv. Ane v Tunjicah. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 263–280. Celje: Mohorjeva družba.
- Lavrič, Ana. 2011. O hierarhiji svetnikov na oltarnih nastavkih. Iz vizitacijskih zapisnikov ljubljanskega škofa Otona Friderika Buchheima (1641–1664). *RIHA Journal* 2. (<http://www.riha-journal.org/articles/2011/2011-jul-sep/lavric-on-the-hierarchy-o...>).
- Lavrinc, Saša. 2007. Tunjice: Cerkev svete Ane: Stranska cerkvena vrata. *Kamniški občan: informativni časopis občine Kamnik* 46 (18): 5.
- Melik, Vasilij. 1985. Razvoj krajev, občin in okrajev na ozemlju kamniške občine. V *Kamnik: 1229–1979: Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta*, uredniški odbor Jože Žontar ... [et al.], 52–55. Kamnik: Kulturna skupnost Kamnik [Ljubljana]: Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo.
- Mlinarič, Jože. 1999. Malteški red na Slovenskem. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 17–25. Celje: Mohorjeva družba.
- Odlomek iz govora Viktorijana Demšarja ob sklepu sv. misijona v Tunjicah: 20. december 1964.

- Oražem, France. 1999. Peter P. Glavar – čebelar. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 177–186. Celje: Mohorjeva družba.
- Otorepec, Božo. 1985. Listina iz 1232 in starejša zgodovina Kamnika. V *Kamnik: 1229–1979: Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta*, uredniški odbor Jože Žontar ... [et al.], 23–32. Kamnik: Kulturna skupnost Kamnik [Ljubljana]: Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo.
- Otorepec, Božo. 1985. Iz najstarejše zgodovine krajev v kamniški občini. V *Kamnik: 1229–1979: Zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta*, uredniški odbor Jože Žontar ... [et al.], 33–41. Kamnik: Kulturna skupnost Kamnik [Ljubljana]: Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo.
- Palčič, Tone. 1995. *Tunjice*. Kamnik: Krajevna skupnost Tunjice.
- Potresi: Potres leta 1895 v Ljubljani. <http://www.arso.si/potresi/potresna%20aktivnost/potres1895.html> (10. 4. 2012).
- Resman, Blaž. 1996. Kranjski baročni kipar Valentin Vrbnik. *Acta historiae artis Slovenica* 1 (1): 164–169.
- Sedej, Ivan. 1996. *Sto najlepših cerkva na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Sivec, Ivan. 1911. *In večno bodo cvetele lipe: Roman o Petru Pavlu Glavarju, župniku komende sv. Petra, velikanu dobrote, ljubezni in obnove človeških src*. Celje: Mohorjeva družba.
- Smole, Majda. 1982. *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Splošni religijski leksikon: A–Ž*. 2007. Ljubljana: Modrijan.
- Statistični urad Republike Slovenije: Popis prebivalstva 2002. http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=NAS-P&c=K&st=111 (10. 4. 2012).
- Stele, France. 1929. *Politični okraj Kamnik: Topografski opis*. Ljubljana: Umetnostno-zgodovinsko društvo.
- Škafar, Vinko. 1999. Glavarjeva pastoralna dejavnost. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 93–108. Celje: Mohorjeva družba.
- Škulj, Edo. 2010. *Križmanova orglarska delavnica: ob 250-letnici njegovih prvih orgel (v Ribnici)*. Ljubljana: Družina.
- Šmid, Gašper. 1999. Graščina v Komendi v Glavarjevem času. V *Glavarjev simpozij v Rimu*, ur. Edo Škulj, 41–54. Celje: Mohorjeva družba.
- Šumi, Nace. 1961. *Ljubljanska baročna arhitektura*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Šumi, Nace. 1992. *Po poti baročnih spomenikov Slovenije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine.
- Šumi, Nace. 2007a. Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. V *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem: Obdobje zrelega baroka: Katalog razstave Arhitekturnega muzeja Ljubljana na gradu Fužine v Ljubljani od 10. maja do 20. avgusta 2007*, ur. Igor Sapač, 9–35. Ljubljana: Arhitekturni muzej.
- Šumi, Nace. 2007b. Katalog arhitekturnih spomenikov. V *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem: Obdobje zrelega baroka: Katalog razstave Arhitekturnega muzeja Ljubljana na gradu Fužine v Ljubljani od 10. maja do 20. avgusta 2007*, ur. Igor Sapač, 195–196. Ljubljana: Arhitekturni muzej.
- Trškan, Sonja et al. 1999. *Vodnik po Kamniku in okolici*. Kamnik: Šolski center Rudolfa Maistra Kamnik.
- Tunški glas 2012–2018.
- Vizitacijski zapisnik škofa Wolfa. V NŠAL 14, ŠAL, Vizitacije, šk. 9.
- Voje, Ignacij. 1998. Turško zvonjenje. V *Mohorjev koledar 1998*. Celje: Mohorjeva družba.
- Vrišer, Sergej. 1976. *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Zadnikar, Marjan. 1973. *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*. Celje: Mohorjeva družba. 205–207.
- Založan. 1864. Božja pot matere sv. Ane v Tunjicah pri Kamniku na Kranjskem. *Zgodnja Danica* 17 (23): 181–182.

Kazalo

Barbara Klanšek , Pisalo se je leto 1762	7
Barbara Klanšek , Tunjice	8
Župnija Tunjice	12
Barbara Klanšek , Gotska cerkev sv. Ane	14
Milena Erbežnik Klanšek , Malteški viteški red in Peter Jakob baron de Testaferrata	20
Milena Erbežnik Klanšek , Peter Pavel Glavar	21
Glavarjevo delo	24
Glavarjev odhod iz Komende	25
Milena Erbežnik Klanšek , Zadnja pridiga Petra Pavla Glavarja	26
Barbara Klanšek , Romanja h gotski cerkvici	28
Anže Slana , Umetnostnozgodovinski opis cerkve	31
Arhitekturna zasnova	32
Glavni oltar	34
Stranski oltarji in druga oprema	39
Barbara Klanšek , Relikvije sv. Peregrine	44
Barbara Klanšek , Cerkev v 19. stoletju	48
Olga Stele , Orgle	51
Nastanek	51
Zgodovina	51
Spremembe in predelave inštrumenta	53
Prestavitev orgel v tunjiško cerkev in predelava za tunjiški kor	53
Dispozicija orgel	55
Orgle danes	55
Barbara Klanšek , Velika noč usodna kar dvakrat	56
Matej Stele , Zvonovi zvonijo	59
Zvonarji	64
Pritrkavanje	65
Večernice in zvonjenje dneva	67
Barbara Klanšek , Župnišče in poslovilna vežica	69
Ivan Nograšek , Kronološki pregled 20. in 21. stoletja	72
Ivan Nograšek , Duhovniško delo so v Tunjicah opravljali	78
Ivan Nograšek , Duhovniki – tunjiški rojaki	81
Ivan Nograšek , Redovnice – tunjiške rojakinje	85
Ivan Nograšek , Cerkovniki in organisti	85
Viri in literatura	87

